

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

I.

Издави половином свакога мјесеца у свескама до 3 табака. — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње ф. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

VIII.

Г О В О Р

NACIONALNA

Његовога Височанства Господара Књаза, држан окупљеном народу пред цетињским манастиром послјје благодарења 2-ог Јануара 1897.

CRNOJEVIĆ

Драги Народе!

Два се вијека напунише заједнице мука и славе витешкога народа црногорског и његових Господара, Мојијех Предака. Пролазећи у мислима тај дуги низ времена заједничкога труда и прегњућа, данашњи нараштај мора са дивљењем и необичним усхићењем душе да гледа на оно, што је било, како и из чега ваши стари са Мојим Претцима подигоше ово дивно Отачаство наше! Планина кости и мрамора уздигла би се од жртва за његов опстанак, а језеро суза и крви коштало је оно нараштаје ове земље, који се изређаше у ове два вијека. Гора лаворова посје-

кла би се, да овјенча славу јунака и браниоца наше свете вјере, слободе и самосталности, која се не упушти у горама овијем ни послије пропасти царевине наше, по напово оживље у вријеме Владике Данила и његовијех сатрудника.

Наша је Домовина, хвала Богу, данас на лијепоме путу развитка и на великом ступњу гласа и поштовања, а све то захвалити духу јединства и узајамне љубави народа и Господара црногорскијех. Да не би јесенашњијех штета од поплава на прослави двјестогодишњице ове указати нам хоћаху то уважење својим присуством владари и чланови владарских домова, браћа Срби и Словени и инородни пријатељи са свијех страна, који већ пријавили бјеху свој долазак. И Ја и ви дужни смо ^{CRNE GORE} везати се срдачном благодарношћу ^{CRNE GORE ĐURĐE}

Браћо! По вољи Божјој ^{CRNOJEVIĆ} и вашој оданости Ја сам седми Господар од Дома Мога земљи овој, и Ја доживљех, да се у Мом земану слави двјестагодишњица заједнице и братске сугласности Господара и народа. Ја пред Богом и пред овим Светим Домом, ће су Моји Претци живјели, обећавам теби, народе, непрекидност чувства Мојијех Предака, која су нас с тобом везала и данас вежу, а ти ћеш Ме, Мој мили народе, кријепити и у напријед оном твојом јуначком вољом, оном одашошћу твојом, оном беспримјерном љубављу твојом, којом учини чудеса.

Ми смо мали, али Богу хвала крјепки, јер смо слогом спојени. Слога је најсвијетлије оружје; у

серца јунака оно је непобједимо. Ми смо сиромашни, али сиромаштво не осјећамо, јер је јунацима част јуначка богаство. Тако сложну и свијетлу Црну Гору Српство ће с радосном надом и даље гледати. Тако сложну и свијетлу Црну Гору Бог ће вазда благосиљати.

Нека је слава и хвала Свемогућему на Његовој милости и свемоћној заштити у свијема подвизима Црне Горе за ове два вијека!

Слава и благодарност братској и силној Русији, која је од Владике Господара Данила с једнаком љубављу заштићавала и помагала Црну Гору!

Хвала и признање од нас свијема пријатељима на пријестолима и у народима, који су ради били добру Црне Горе, и који ће је потпомагати у будућности њеној!

Слава и хвала Владици и Посељацима Данилу и његовијем сатрудницима витезовима, твојим претцима, а теби, драги народе Мој, Ја, у име свијех Предака Мојих, захваљујем ти на љубави и оданости, па ти и овом приликом посвећујем и даље Мене, Мој рад, све Моје моћи и душу Моју!

ЗАКОН О КЊ. ЦРНОГ. БИБЛИОТЕЦИ И МУЗЕЈУ.

1.

У престоници Књажевине Црне Горе оснива се Књ. Црногор. Државна Библиотека и Музеј и смјештају се у просторима Зетског Дома.

2.

Држана Библиотека и Музеј стоје под надзором Министарства Просвјете и Црквенијех Послова.

3.

Министарство ће Просвјете и давати тијем заводима ради набавке књига, старина и свега што им треба, суму новаца, која ће се сваке године одређивати.

4.

Државном Библиотеком и Музејем управља нарочити библиотекар и чувар Музеја, којег Министарство Просвјете по Највишем одобрењу поставља.

5.

Библиотекар се стара о свему, што се тиче уређења, употребе библиотеке и музејских збирака.

НАЦИОНАЛНА
BIBLIOTEKA

CRNE GORE, ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Нарочити правилник одређује уредбу, пословни ред и рад у Библиотеци и Музеју, а тако и дужности библиотекара и чувара Музеја.

7.

Државна Библиотека прикупљаће све књиге српске, које су до сад штампане и које по сад изиду, како би престављала што потпуније књижевност српску; исти задатак има за све словенске књижевности и друге стране, из којих ће одмах најважнија дјела по свијема струкама добављати; она ће особито настојавати, да у овоме прикупи сва дјела на свијема језицима, која се баве Црном Гором.

8.

Државни Музеј сабираће све старине, које су нађене и које се нађу у Црној Гори, а тако исто и са другог страна све важније ствари.

9.

Библиотекар и чувар Музеја подноси приједлог на одобрење Министарства Просвјете и Цркв. Послова, што би требало добавити за библиотеку и Музеј.

10.

Библиотека и Музеј отворени су свакоме.

11.

При крају сваке године библиотекар и чувар Музеја дужан је поднијети извјештај о стању овијех завода, а у исто вријеме и приједлоге, што би требало учинити ради бољег њихова напретка.

12.

Овај закон ступа у живот дана, кад га Његово Височанство Књаз потпише.

Цетиње, 6. Децембра 1896 год.

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ НИКОЛА.

Б Е С Ј Е Д А

Његовог Високопреосвештенства Гов. Митрополита Митрофана приликом прославе двјестогодишњице владања Куће Петровић-Његоша.

„Као што небо високо стоји од земље, тако су далеки путеви Божији од путова људскијех, и мисли Божије од мислих људскијех.“ (Исаја 55, 9.)

Повјест свијета пуна је догађаја и промјена. Многи се од њих збивају по неиспитаноме промислу Божијему, и често многи остају недоступни умишљају ума људскога.

Ко се неће чудити и судбини нашега милога српскога народа! Наш српски народ разви се једнијем пол. том до велике

моћи и сјаја царства својега; али опет ненадно паде му сва великољепна зграда државна.

Земља опушће, многи од народа у туђину предуже; „пo-турчи се плахи и лакоми,“ и „страх ухвати лава у кљусама.“

И тако већ не бјеше далеко, па да се и под Ловћеном угаси и пошљедње канђело српске самосталности.

Но Свемогући Бог, и Његова Света и велика милост недопусти то. Бог — нека му је слава и милост — не даде, да се под Ловћеном угули малени, али жарки пламен српске борбе за Свету Православну вјеру и народњу слободу.

Сами Бог из побожне витешке Куће Петровића Његоша изабра и подиже великога мужа **Данила Владика и Господара** Црној Гори, који пође за вољом Божијом, и прима на себе велико и тешко бreme, и то: не са уздањем у своју и народа својега снагу, него у надању на помоћ Бога Свемогућега.

Под тијем тако тешкијем бременом *Господар Владика Данило*, прими на себе крст страдања, и заједно са својијем народом уљеже у одличну борбу на смрт и живот за вјеру и слободу.

О, кад би нам сада могле проговорити ове горе, што су око нас поносито подигле своје главе, а гледајући ово свечно полагање земнијех остатака *Господара и љубимца* свога, какве бисмо ужасне и величанствене слике угледали, из тешкога и мучнога времена, у ком је живио *Господар Владика Данило!*

Велика су и бесмртна дјела Његова Он једном „*Бадњом вечери*“, очува и високо подиже, у оно вријеме, у овијема горама скучену слободу српску.

Он „*Царевијем Лазом*“ откри нечувену храброст шаке тадашњијех јунака у овијема стијенама.

Он први ратничком славом овјенчану Црну Гору упозна са великом и моћном Русијом, и заснова с њом везе, које су од још тада све до дана данашњега постајале све јаче и тјешње. Из тијех се је бјатскијех одношаја Црна Гора вазда кријепила једновјерном и једноплеменском љубављу, моћном заштитом, обилатом помоћу своје драге и миле Руске браће. И тако, све с јачим поуздањем с те стране Црна Гора гледала је у боље и срећније дане своје будућности.

Господар Владика Данило из својега Узвишенога Дома Црној Гори даде Господаре мудре и одважне *Саву, Василија, Петра* првог Светог, *Петра* другог, *Књаза Данила* првог, и данас срећно владајућега *Господара Књаза Николу* првога.

Славни наши *Господари* Петровићи Његоши кроз пуна два вијека мудро и витешки владајући Црном Гором, у највишијема мукама и тешкијем борбама, одржали су свој јуначки народ у тврдој вјери у Бога. Они водећи свој народ путем напретка, узвисили су га угледна међу народима, и утврдили су га у непоколебивој надању на праведно заслужену, бољу, сретњију будућност народа српскога.

С највећом понизношћу данас при овој свечаној тренутку, обраћам се Теби, о *Владико Свети Данило Господару!* Твој благодарни народ са Твојијем сретњијем потомком, нашијем Узвишењем и љубљенијем *Господарем Књазем Николом* првијем, одушевљени толикијема заслугама, које си земљи овој учинио, те тако испуњени чувством највеће благодарности за Твоје велике трудове и добра, која си им у нашљеђе оставио, подигли су Ти овај скромни споменик, да ти утруђене и измучене свете *Косми* Твоје вјечноме почивању под сјеном његовом предаду.

Владико Свети, славни Господару! За живота својега предводио си орлове и сокове људске, па за то Теби се и пристоји, да Твој свети прах до страшнога Суда и почива овдје, на овој висини „*Орлова Брда*“, под којим си Ти прије 200. год. засновао и извршио вистомо дјело одржања у овима горама Свете Православне вјере и слободе српске.

За велику славу, коју си српскоме народу стекао, Тебе ћемо и Твојијема сродницима, нашем узвишеноме и љубљеноме *Владачкome Дому*, вјечно благодарни и одани остати; а са чувством хришћанске признателности, такву славу приписујемо ми и великој милости Бога Свемогућега, са ријечима св. писма: „не намъ, не намъ, а имени твоему — слава — Господи.“

— Амин. —

***

СПОМОЋНО УПУСТВО

нашим свештеницима при обављању исповиједи

пише М. М.

(Н а с т а в а к.)

2. Како се хришћанин има приготовити за исповијед?

Ка исповиједи дужни смо приступати са страхом Божијим, знајући да излазимо пред судом Цара небе-

снога. Зато ка овој св. тајни ваља да приступамо са највећом побожношћу и смиреношћу, са скрштенијема рукама, и оборенијема очима, и тако са најтоплијом молитвом да очекујемо милост Божију.

Покајаник при исповиједи у највећој смирености дужан је настојати, да у себи пробуди осјећај правога и искренога кајања знајући, да се он особито при исповиједи пред самијем Христом Спаситељем налази, који и прима његову исповијед и опрашта његове гријехове.

У колико више покајаник при приступању на исповијед на себи показује смирености и понизности, у толико већма умилостивљава Бога на опроштење својих гријехова.

Погдјекад на жалост може се опазити, да се неки лакомислено односе према св. тајни исповиједи. У таквој лакомислености они у шали говоре: „идем да попу предам ову шаку гријехова!“ и т. д. Такви лакомислѣњаци показују, да у себи немају нимало осјећаја кајања за своје гријехове, ни спреме да у страху изађу пред неумитнијем судом небеснога Цара, да се са стидом и страхом од Бога ишту опроштења зато, што често противу Његове св. воље поступали.

Други опет враћајући се са исповиједи и излазећи из цркве — гдје свештеник исповиједа — говори: „Ја све што имадох гријехова попу их казах, и објесих их о његовоме врату!“ Непристојни ови изрази представљају таквога покајаника, као маловјерна, јер он светињу исповиједи на шалу окреће, и тијем показује, да он на исповијед приступа не по својој хришћанској дужности, него као по некоме обичају. Овакви примјери заиста заслужују сажаљење и доказ су крајње простоте и непознавања своје хришћанске дужности. Покајаник дужан је знати, да он од својих гријехова ништа не казује свештенику, него самоме Богу, од кога и добива опроштење. Свештеник при исповиједи присутан је само за то, да његово присуство олакша тешко стање покајаниково, т.

ј. да се он не би уплашио и застидио изнијети своје мане и пороке пред безгрјешнијем Богом, него да их слободније може казивати пред свештеником, који је можда и грешан као и сами покајаник.

Сваки имао би овако разумијевати важност исповиједи, и по томе дужан је приступати на исповијед са увјерењем, да излази пред Бога, гдје Њему самоме има казати све у чему је и чим је сагрјешио. Свештеника при исповиједи покајаник дужан је сматрати као слугу Божијега, и служитеља олтара Господњега, који при исповиједи стоји за то, да покајаника опомене на поједине његове грјехове, ако их он сам не би знао испричати, него би се помео, да их по реду Богу исповиједа.

Покајаник у неколико имао би и заборавити на присуство свештениково при исповиједи, па душевнијема очима својијема дужан је онда видјети самога Бога, и са сузама на очима од Њега искати опроштење и помиловање.

CRNE GORE ĐURĐE

У оно вријеме, кад се покајаник налази на исповиједи, дужан је заборавити на све оно, што је земаљско, па мисли своје подигнути ка небу, представљајући себи, као да се тада налази на самоме самртномом часу.

CRNOJEVIĆ

Нико нема право, да при исповиједи помисли на познанство са свештеником, пред ким се исповиједа. По томе сваки је дужан себи представити, као да свештеника, коме се исповиједа, и не познаје, већ да га сматра као извршиоца закона Божијега и као посредника, који грешне људе приводи ка праведномом Богу. Покајаник при исповиједи не смије помислити ни на који недостатак, ако би га код духовника из његове прошлости или садашњости знао. Он је дужан са увјерењем примити све савјете, које би му духовник дао, па их сматрати као свете, исто као да их је од самога Бога добио, јер свештеник све чини по власти, коју је од Бога добио.

Покајаник дужан је вјеровати, да овдје ништа не може урадити личност духовника, него то преко њега чини благодат Божија.

Исповједник имао би се послѣ исповиједи владати по ономе самоме утиску, кога је на њега учињела исповијед у ономе самоме часу, кад је на исповиједи пред Богом стајао.

При исповиједи покајаник дужан је избјежавати сваки говор, који не би улазио у исповијед; као на пр. како је са једном или другом особом долазио до којег грѣха или порока. ⁹⁾

Многи не познајући силу покајања, не спремни приступају на исповијед. Отуда бива да погдјекоји покајаник свештенику почне казивати неке грѣхове, и које није чинио. А други опет у тој забуни говори: „ја сам грѣшан, као што су и сви људи грѣшни, али тако особито великијех грѣхова и немам.“ Трећи очекује, да га сам духовник испитује, и да му један по један грѣх напомиње, и т. д.

Покајаник кад иде на исповијед дужан је мислити једно о томе, како би душу своју од њега своја потпуно у свему пред Богом открио, и како не би неисповиједан и заборављен ниједан свој грѣх оставио. Да би покајаник у овоме успио, он је дужан читаву седмицу дана испред исповиједи приуготовљавати себе и размишљати, у чему је погрѣшио св. вољи Божијој. ¹⁰⁾

За ову св. тајну покајаник најбоље би се спремио, кад би себе испитао овѣм начином: у чему је у опће сагрѣшио Богу и прогњевио Његову св. вољу. Зато он је дужан да најприје обрати своју пажњу на најближу своју околинѣ, па да добро промисли: је ли испунио све своје дужности (ако је син) према својѣм родитељима: према властима његовијема, и према земаљским старје-

⁹⁾ Протоіер. Ев. Поповъ обѣ исповѣди стр. 111. С.-Петербургъ 1893 год.

¹⁰⁾ Кругъ поученій протоіер. А. Вѣловѣтова. Изданіе четвертое, стр. 312. С.-Петербургъ 1890 год.

пинама и свијема по положају и годинама старијима. Је ли (ако је супруг или супруга) испунио све обвезе према својој законитој другој (супругу); је ли као родитељ испунио све дужности према дјечи својој; као брат према браћи и сестрама својима; као сродник према својима рођацима и осталој својој по крви или пријатељству. Је ли као газда праведно и очински поступао према слугама својима и другијема, који су њему потчињени, и са свијема онијема, којијема је у какав посао и одношај долазио, па било то у дому својему или на раду и имању својему? У мислима својима покајник дужан је обратити поглед на свако поједино чељаде у дому својему, на појединога сродника и пријатеља својега, па свестрано себе испитати: у чему је и у колико је којему од њих криво учинио и тијем Богу погријешно.

Из своје средине домаће, из круга својих сродника нека покајник мисли у пријатеље на своје сусједи, па нека себе пажљиво испита: је ли кога у својему сусједству увриједио: је ли некоме нешто криво рекао или учинио; је ли кога у трговини куповањем или продавањем преварио; је ли, у колико је по потреби са вишима или нижима од себе у додир долазио, икога чиме год преварио и обмануо, и тијем му наудио части и имену, или му неку штету проузроковао, или му дао повода, да и он у гријех пане?

Даље, је ли вазда и у свему вјеран земаљскоме Владоцу, и је ли покоран од њега постављенијема властима, од своје добре воље, као што то закон Божији налаже, а без ичијега на то принуђавања?

Ако је покајаник какова особа од већега положаја, као Владар, великодостојанственик, војени или грађански чиновник, или ма којега чина главар и старјешина, или свештеник, учитељ, или какво лице, које на себи носи знак које власти, дужан је помњиво и свестрано промислити: је ли у својима односима дужностима, и у колико је Богу погријешно? Је ли и у колико је

датом му влашћу учинио криво онијема, који су код њега ради каквога спора и посла на пресуду долазили; је ли допустио, да њеко код њега у мјесто заштите неправду, насиље и презрјење нађе? Је ли покајаник (чиновник) пропустио да у прописатима часовима не обавља своју званичну дужност, и најпослије је ли икада при ријешењу које пресуде заборавио, да суд није његов, него Божији?

Нека покајаник добро промисли: је ли кога без разлике вјере и народности у чем увриједио, или му криво учинио?

Пред исповијед ваља да покајаник себе испита: је ли ичим био учесник у каквоме дјелу, које се тицало нечијега живота или чије части; или је ли тако што сам учинио? Даље: је ли се криво клео, и је ли противу кога криво свједочио, и неправедно на кога клевете износио и опадао га?

Сагријешиди се може и примјером, зато нека покајаник себе испита: је ли својим примјером кога саблазнио и тијем дао ем у грех? Нека даље промисли: је ли одбио помоћ који је од њега милости просио, и не дао му могућу помоћ?

Завист је тешки грех, зато ваља, да покајаник себе испита: је ли коме у чему завидио? Даље, да није коме зло за зло вратио?

Покајаник је дужан, да обрати пажњу: је ли редовно неђељом и празником у цркву на службу одио? Је ли своје крсно име прославио онако, као што му то дужност хришћанска налаже; је ли тога дана однио у цркву пшенишну просфору, воштаницу свијећу и тамјан; је ли у цркви приио Богу и својему крсноме светитељу жртву у топлој молитви; је ли такође у своме дому са својијема домаћијема уочи празника и на сами празник пред иконом свога крснога светитеља учинио дужну молитву, и је ли се препоручио слављеноме светитељу, да се за њега и дом његов Богу моли, и да га

као њихов заштитник код престола небеснога заступа и потпомаже. Даље, је ли допустио, да се на његову крсну славу у дому његову учини који пријеступ, као: да се омрси дан посни; да се прећера у пићу, да се догоди свађа, или што слично томе?

Нека покајаник себе испита: је ли хранио четворо годишњијех пости, петак и сриједу?

Покајаник ваља да себе испита: је ли без нагона добровољно и у своје вријеме платио обични земаљски данак? Је ли у своје вријеме и добровољно платио надлежноме свештенику годишњи бир; и ако му га даје у натури — житу, је ли му дао добро и чисто жито са хришћанском вјером, да ће му Бог благословити и умножити његове земне плодове и производе? А тако је ли својијема заимодавцима поштенo и с благодарношћу, а без нагона повратио оно, што им је дуговао?

Да би покајанику лакше било сјетити се свију својих гријехова и пријеступа, треба да он промисли: који га је гријех сретао у којему годишњему времену, па нека мислима прође кроз четири годишња времена и себе испита: чиме је и у чему је у свакојему од њих сагријешо? То је дужан учинити за све оно вријеме од његове потоње исповиједи.

Да и поред тога не би који мањи или већи гријех у заборау изостао, нека покајаник у мислима пажљиво прође кроз сва она мјеста, у којијема је по потреби долазио, па тако да себе испита: је ли и што је у којему мјесту погријешо, као и то, у колико је са једнијем или другијем лицем у тима мјестима у одношај долазио и некеме дао повода ка гријеху, или је напротив он од њекога био саблажњен и пануо у гријех?

Све то са највећом пажњом треба у мислима проћи и претрести, па све своје гријехове покупити у ковчежић својијех мисли, и тако спреман изаћи пред духовником на исповијед са свесрдним кајањем и вјером, да ће му премилостиви Бог све опростити.

Сваки човјек у животу својему подложен је искушењу. Као што су различне промјене у животу људскоме, тако су различна искушења. Једнога срета једно, а другога друго искушење. И тако од тога нико, ко на земљи живи, није ослобођен.

Нико не смије помислити, да се не наоди у искушењу и онда, када у највећему задовољству и изобиљу радосне дане проводи; као напротив и онда, када се у највећој биједи и невољи налази. Првијема од Бога даровата су блага и земаљска задовољства као кушање, хоће ли они за то Богу благодарити? Буду ли се они занијели земаљскијем благом и људском славом, па у томе заносу забораве благодарити Богу за Његова благодјејанија, која им је дао; у томе случају блага, добра и слава њихова за њих је право искушење, те им тако та блага служе као камен спотицања.

А онај, напротив, који се у биједи и невољи налази, па у томе вазда постојано остане благодаран Богу, вјерујући, да је то њему по неиспитаној судби Божијој допуштено, да се кроз то испита вјера његова; у томе случају такви је искушење одбио, и његове биједи и невоље послужиле су му на корист његовог вјечног спасења.

Из погледа на ово покајаник, па он припадао богатој или сиромашној класи, дужан је себе испитати: је ли одговорио својој дужности према Богу и према своје ближњему? Богатоме за примјер Његове поправке најбоље ће послужити она јеванђелска прича о богаташу; а сиромашу она прича о праведноме Јову.

Кад се овако на неколико дана испред исповиједи покајаник приуговорљава за правилније обављање ове св. тајне, то оних гријехова, за које се не би први дан сјетио, сјети ће се други, трећи или четврти дан и т. д. Покајаник треба да с највећом пажњом о свему овоме свестрано промисли; сваки гријех, који би заборављен и

неисповиједан остао, уписао би се покајанику у одговорност пред Богом.

Онај, који се не би предходно за исповијед приуговљавао, тијем би показао, да он у себи нема осјећаја кајања за своје учињене гријехове. Својевољнијем изношењем својих гријехова покајаник са своје стране самога себе изобличи пред Богом, па иште од Њега помоћи, да му све исповиједно опрости. Он тијем у души својој изазове живо кајање, а у срцу дубоко сакрушење, што је тако Бога прогњевио. У таквој спремању за исповијед нека покајаник испита своју савјест о свакојему гријеху своме напосе, па савјесно нека осуди самога себе наособ за сваки свој поједини гријех и пријеступ, али при тој осуди нека себи ни учем не снисходи, ни да себе оправдава овом или оном околношћу.

Онај, који при исповиједи не зна сам казивати своје гријехове, тај — види се — није о њима предходно ни помишљао, и тијем би показао, да он и не сажаљева, што је учинио. Влудни син у покајању рекао је: „Отче, согръшихъ на небо предъ тобою,“ на Јејем том свесрдном исповијешћу добио опроштење.

Ако при спремању за исповијед буде покајаник увидио, да је некога увриједио, он треба да се одмах измири, по ономе што је Христос рекао: „Ако принесеш дар твој олтару, па се ту сјетиш, да ти је брат твој нешто на тебе ражљућен, остави дар твој пред олтаром, па пођи да се помириш с братом прије, и тек онда дођи да принесеш дар свој.“

При спремању за исповијед наиђе ли покајаник на њеки гријех или њешто, које би му било неразумљиво, у томе случају дужан је то имати у памети, па при исповиједи зато од духовника искати савјет и упуство.

Оне дане, у којијема се покајаник спрема за исповијед, дужан је проводити у строгоме посту и молитви.

Покајаник полазећи на исповијед дужан је понијети и у цркви запалити свијећу. Горећа свијећа изражава

усрдност онога, који се каје, и радосно надање на своје оправдање пред Богом кроз исповијед. ¹¹⁾

Велика радост јавља се у срцу онога, који спреман полази на исповијед, јер је он укријепљен гјером, да ће са себе опрати греховну прашину; да ће добити помиловање Божије, и да ће бити придружен праведницима, који су Богу угодили.

Свакидашње мале и обичне гријехове немојмо сматрати као незнатне и по томе нешкољиве. Ко тако мисли грдно се вара! Мале тако гријехове нико не смије заборављати, него их је дужан исповиједати. Јер и мањи гријехови кад се скупе на једно чине велику гомилу, која својом тежином грдно може оптеретити душу.

Да би Бог покајанику просвијетлио ум и памет, како би могао сазнати све своје гријехове, да их истинито исповиједи, и да се за њих искрено покаје, нека се он вазда, а особито пред исповијед Богу моли, да га упути и руководи, како би ту свјетлу тајну извршио на корист својега здравља и спасење своје душе.

¹¹⁾ Объясненіе свитыхъ таинствъ соч. Ава Марсельскаго стр. 27. С.-Петербургъ 1892. год.

(Наставиће се.)

Л Е К Ц И Ј Е

ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

за своје ученике и ученице

саставио Ј. Љепава.

Још се најзад у најдаљи спушта,
Гдјено бјеше Абраш капетане,
Гдје и Турци пришли понајближе;
Сирам Абраша редут ископали,

Јајетом би добадила рука;
 Спроћ два топа седам намјестили.
 Слободни је својим топом Вељко
 Ту нишанит у сред турског стао
 И таман се главом исправио,
 „Пали! рикне, но и турски пукне“
 По срдашцу погоди нам Вељка!
 Паде витез, паде Срба слава
 Рамо лијево ђуле му одњело
 И опет је „држете“ браћо реко,
 Пак је пао издахнут јуначки
 На мејдану непобјеђен нигда,
 Нег од топа што и стјење сруша:
 Што л' громови, то су и топови
 Умро Вељко св'јем на жалост Србима
 Ал' не умро на криоцу жене,
 Кано Самсон снажни јеврејине,
 Па и Херкул ниже славу сконча,
 Нег је Србе, нег војвода Вељко:
 Оним памет жене помрачиле,
 Те слава им бруком окончила,
 Ал' је Вељко јавно већи од њих,
 Пануо је бранећ завичаја,
 Бранећ Норању, Вјеру и Слободу.
 Не погине! већ се роди Вељко,
 Живјет вјечно у небеском царству.
 И међ људма и лицима бијелој
 У памети српских омладака
 Та за дику и вјечну прилику
 И свакима кано и својима
 Ратницима правде и слободе.

Јован Стерије-Поповић. Ни један од до сад споменутијех радника на књижевном пољу не би у стању одредити правац нашој умјетној поезији. Докле Мушицки сматраше као узор Хорација и Клопштока, његови ученици већ су знали и за Виланда, Шилера и Гете... Докле су се једни сладили узорима класицизма, којег су проповиједали Мушицки и М. Светић; докле су други читали писце класичног периода њемачког; докле је треће већ привлачио правац романтизма: дотле су четврти или подлијегали свима тим утицајима заједно, понеки држећи се бар размјера народне поезије. Уопште сви ови правци површно су се разумијевали. Поезија уопште, а на по се стихотворство је постала главна манија. Узрок је томе што је свак у васпитавању био напојен идејама о чудесности пјесмоторства, јер су се поезија и риторика сматрале главнијем гранама школског образовања. Многи су писали и пјевали, али мало их је, који се уздижу изнад обичног ђачког савршенства.

Јован Стерија-Поповић јавља се као еклектик међу старијим и новијим пјесницима, међу класицизмом и романтизмом. Јован Стерије-Поповић родио се у Вршцу 1806 год., гдје је основну школу и нижу гимназију свршио. Вишу гимназију свршио је у Темишвару; философију у Пешти, а и право је учио. Отац је Јованов Стерија родом Грк; посрнувши у трговини, хтједе да му и син помогне у радњи. Али мали Јован није хтио за то ни да чује. Он се ода науци. Не имајући средстава он је учио туђу дјецу, док се изучис. По свршетку школа Јован Стерија-Поповић буде изабран за професора у Вршачкој гимназији, за тим стане адвокатисати. Овај му се живот не свиди, те на позив оде у Биоград и ту постане најприје професор у Лицеуму, а затим начелник у министарству просвјете. У овом је звању Поповић стекао лијепијех заслуга, јер је његовијем заузимањем основано друштво „Српске Словесности.“ Написао је закон о школској настави, а помогао је да се отвори српски „музеј“. Умро је у Вршцу 1856 год. Иза Мушицког и Милутиновића Поповић се уздиже из читаве гомиле разнијех пјесника. Главна је заслуга његова, што је ударио сталан темељ српском позоришту, написивши више драма, којијех је предмет увијек узимао из српског живота: историјским драмама будио је народну свијест, а комедијама пишао је о мане и слабости људске, тежећи тиме да поправи друштво. Још један слушалац философије написао је „Светислав и Милена“, која се савременицима врло допала, те је одмах друго издање изашло. Идуће године изиде трагедија „Милош Обилић“; затим 1830 године одмах опет трагедија „Наход Симеон или несрећно суиружештво“ по народној пјесми. Те исте године издао је шаливи комад Лаж и паралажа. Најчувенија му је комедија Тердица (Кир-Јања); за њом је пљедовала Зла жена; Покондирена шиква; Београд некад и сад; Женидба и удаба; Владислав; Хајдуци; Лакан (из бугарске историје). Од трагедија му је најбоља Смрт Дечанског. По унутрашњој вриједности прве су му драме мањег значаја, а ни доцније не могу да издрже критике. Његова је главна заслуга, што је својим драматскијем радом стао на поље народне пјесме, традиције, историје и живота, и његове слике потпуно су одговарале ондашњем стању народног укуса и мишљења о тој умјетности. На тај начин он је постао отац народног позоришта и драме међу Србима. Ради представљања његовијех драма дуго времена су се склапале дружине и из тијех почетака постала су мало по мало сва три садашња наша стална позоришта (у Загребу, Новоме Саду и Биограду).

И ако је драма била најмилије и најрефније поље, ипак је Стерије окушао се и у другом врстама поезије. Као лирски пјесник заузима Стерије у нашој књижевности врло знаменито мјесто. 1854 године издао је избор својих лирских пјесама, које су као обично излазиле по разнијем часописима, у књизи „Даворје“ (Н. С.). Та је књига врло значајна, а она је понајбољи претставник тог периода; тон је тијех пјесама истинит и дубок, проникнут философском сумњом и пјесничком тугом; његова је поезија озбиљна, без страсти, ум свуда превлађује над срцем. Готово кроз сваку његову пјесму провијава хришћански морал и неки песимизам. Све је ништавно и пролазно на овом свијету. Залуд су сва блага, јер ће брзо доћи смрт. Људи не треба да се грабе за благом и славу овог свијета, него нека се старају, да добријем дјелима стеку лијену успомену код потомства. Од пјесама, у којима излијева тугу, најљепше су му оне о Косову (Даворије на пољу Косову). Љубавнијех пјесама Стерије нема. Хумор и сатира обично су расути по милобрукама и комедијама, а нашла је одушке и у натписима и у двјема пјесмама: *Похвала слику и сликом и слицишворству*. И ако је он већину својих пјесама испјевао послје Бранка, али се на њему не види утицај Бранков. Стерије је писао и романе, приповијетке, разне научне ствари и шаљиве. Уште био је врло плодан писац. Сва његова дјела нијесу ни издана.

Милован Видаковић. Родио се около 1780 год. у Неменикућама у Србији, под Космајем. Још као дијете уз аустријски рат с Турском прешао је у Аустрију. Ту се учио у Новом Саду, Темишвару, Сегедину и Кожмарку, а умро је 1841 год. у Пешти у сиротињи.

И ако први почетци забавне књижевности, као што смо видели, нијесу стајали на висини сувременијех иностранијех књижевности, ипак они су практично много привриједили, јер су мало по мало створили српску читалачку публику, а главну заслугу оvdје има Милован Видаковић. Поглавито је писао романе. Његови романи имају двије стране; добра им је страна, што су у чудесима и необичнијем догађајима причали о прошлости српској, спомињући најмилија имена и времена српске историје; што су народу, жељном читања, а невјештом књижевности и наклоњеном средњевјековној мистичности и чудесима, дали такве књижевне хране у довољној количини, у обилатијем и живијем бојама. Лоша им је страна, што немају никаквог реалног основа, што су без сваке студије живота и историје,

нити има међусобног унутрашњег склопа у умјетном одношају. Али и ако су његови романи голе фантазије, те се по умјетности могу упоредити с првијем ритерскијем и чудноватијем романима Француске и Њемачке, који се сматрају најнижи ступањ те врсте књиге, они су нашем народу са неразвијеног књижевног укуса тако омиљени, да су често још и данас читаоцима нашим поступаоница у књижевности. Сви су они писани у сантиментално-романтичном духу. Историјског, осим имена, у њима нема готово ништа.

Видаковић писао је не само у прози, него и у стиховима, наслањајући се у овоме на Вићентија Ракића. Дјела су му у стиховима: *Историја о ипрекрасном Јосифу, Млади Товије; Пута у Јерусалим*. Романи су му: *Усамљени Јуноша, Велимир и Босиљка, Љубомир у Јелисијуму, Касија царица, Силоан и Милена, Љубезна сцена у веселом двору Иве Загорице*. Имао је Милован Видаковић више подражавача: Тимотије Илић, Јест. Михаиловић, Живко Тодоровић, Васил. Јовановић и други, те су им се дјела као год и М. Видаковића прештамповала.

Јован Суботин. Роден је у Добринцима у Сријему 1817 год. Радио је до 1848 год. у Ваљеву. Ан спада међу најплодније писце, а уз то рад му је био разноврстан. Писао је: лирске, епске и драматско пјесме, приповијетке и романе „*Калифер*“. У поезији не одликује се дубином, али има прилично импровизаторске лакоће: његова је лирика много лакша од лирике Јована-Стерије Поповића. Почео је писати још 1837 г. по повременијем списима и листовима. Од пјесама најбоља му је епос *Штеван Дечански*, у који је сретно унио многе црте народне поезије. Дrame су му *Херцег Владислав, Немања, Звогмир, Бодин, Милош Обилић* (бој на Косову), *Краљица Јакинша, Курш и Круна*. Особина његовог правописа је што је задржао „Ѣ“ ондје, гдје се српски језик у говорима разликује. Од дјела до сад издао је IX књига. Био је више година уредник „*Вештописа Матице Српске*“.

Богобој Атанацковић. Први је с приличнијем успјехом покушао да роман и новелу српску стави на поље сувремено

Богобој се родио 1826 год. у Баји. Крштено му је име Тимотије, а Богобојем се сам назвао доцније. Основну школу и нижу гимназију свршио је у свом мјесту, а више науке у Пешти и Бечу. Рано му омили српска књига. Све боље писце у прсте је познавао, а Доситијеве књиге не избијаху му из рука. Народне Вукове пјесме, речник и друге знао је на памет, може се рећи. Био је присни пријатељ са Бранком. За вријеме буне 48 год.

зватну је улогу играо, те га је маџарски суд хтио затворити. Он се уклони у Париз. Много је путовао по Италији, Њемачкој, Швајцарској и Инглеској. Умро је врло млад у 32 години од сухе болести 1858 год. То је био свијетли и чисти карактер.

Као што је Бранко дао нови правац српској пјесми, тако је Богобој приповијетци. Његове приповијетке узимљу сувремени народни живот и цртају га правилно са пјесничком топлином. У њега је језик чист, народни, а у познијим радовима и правопис му је нове Вукове школе.

Најбоље му је дјело роман „*Два идола*“ 1851—2 г.; то је у исто вријеме и један од најбољих, ако не најбољи *српски роман*. „*Два идола*“ су не само по замисли сувремени роман, већ су и поједине прилике чисте слике истинскијех лица и догађаја. Поједине новеле, растурене по разним часописима скупио, је у 2 свеске и издао под именом „*Дарак Српкињи*“ 1845—46 год. У својим новелама, као у „*Два идола*,“ Богобој је више или мање шљедбеник сантименталног правца. У осталон он у свом роману уздише, али не очајава: *љубав према српском народу улијеваше му вјеровање, да за његов народ нема смрти*, те то не даде, да Богобој постане

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Други драмски циљеви.

У Србији је још 1834 године у Крагујевцу било театралнијех представа, а **Јоаким Вујић**, славено-српски списатељ, (рођен у Баји 1772 год., а умро у Биограду 1840 год.), књижевник налик на Мил. Видаковића, са својим ђацима давао је позоришне представе по српскијем мјестима. Од истог Јоакима има више позоришнијех комада преведенијех са разнијех језика. Још прије Јована Стерије-Поповића покушао је писати драму *Стефан Стефановић*; написао је драму *Смрт Уроша V*. У исто вријеме кад и Стерије писао је изворно још један — *Лаза Лазаревић*, од ког имамо *Владимира и Косару* и комедију *Пријатељи*, али на овом добром почетку он и остане. Све до новијег доба драма се слабо помицала из оног круга идеја и погледа, у којима се крећу драме Јована Стерије-Поповића. Од пошљедника Стеријиних могу се споменути уз Суботића *Ђорђе Малешкић* и *Матија Бан*. Први је писао „*Споменик Лукијану Мушицком*“ (ово је просто дијалогисан драматски табло); „*Апошеза Великог Караџорџу*“, „*Српски хајдуци*“, „*Смрт цара Михаила*“. У њима се свима види више поетска ученост, него дар (написао је „*Теорију поезије*“).

Бан је мало бољи (рођен у Дубровник). Стих му је и језик много храпавији, него код Суботића и Малетића, а гдје којим цртама као живљим дијалозима надмашује их. Дrame су му претежније од њиховијех. Карактери су чудновато склопљени. Од драма радо прави полемичан спис, против народног мишљења, као у „*Цару Лазару*“ у карактеру Вука. Најбоље му је дјело „*Мејрима*“ (Бошњаци), у којој се представља насиље турско у Босни и један устанак босански, те је добро примљена. У патриотске драме долазе му „*Српске Цвијети*“ (Таковски устанак).

Журналистика.

Новинама и листовима највећма се шири образованост и знање сваке врсте: идеје, које се рађају код напреднијих народа, благодаречи журналистици, у час постају својина и свију другијех више или мање образованијех народа. Прве новине за Србе почеле су излазити у Бечу 1791 год., под именом „Србскія новини“. Ове су новине јављале о политичкијем догађајима, мало више обзирући се на оно, што се Срба тиче.

Год. 1813 (августа) *Димитрије Давидовић* (1789—1839) с помоћу друга свога *Димитрија Фрушића* почне издавати Новине српске из *Видострџице* града Виенне. Ове новине постадоше средиште, око којег се први пут скупеше сви ондашњи млађи књижевници. Ту је писао и Вук, а преко њих се прочуо и владика Л. Мушицки, ту су писали П. Соларић, Витковић и др. 1822 године Давидовић престане издавати лист. Да се томе злу доскочи, јави се новосадски професор *Ђорђе Магарешевић* и покрене „*Српски Летопис*“ с намјером, да од њега издаје по 1 књигу свака 3 мјесеца. Те године изда 3 књиге Летописа. Летопис је ставио себи задатак да служи поглавито књижевности и историји народној. Заузимањем *Ј. Хаџића* млађе коло пријатеља народне књижевности склопи друштво под именом „*Матица Српска*“; ово је прво књижевно друштво српско. Орган друштва постане „*Летопис српски*“, који и данас излази. 1835 г. *Тодор Павловић* у Пешти покрене Србскій народный лист, а затим Српске народне новине, први за књижевност, а други за политику. Оба та листа издавао је Павловић све до маџарске буне (1848 год.). Павловић је вриједан, али слаб књижевник, те у његовоме листу налазимо поглавито пријеведе.

Међу стварне заслуге Павловићеве долази борба са *Илирством*, које су Хрвати истурили били на застави за сједињење

јужнијех Словена. Угледајући се на прве покретаче листова стадоше и многи други радити на започетом правцу. Послије 1848 год. број листова се удвостручи. 1832 год. подиже се у Биограду државна штампарија, а 1834 васкрсну у Крагујевцу Давидовићеве *Српске новине* под уредвиштвом његовијем. 1835 пресели се у Биоград и отад те новине, нијесу ни престајале. Први књижевни лист покренуо је 1843 у Србији Милош Поповић — *Подунавску*. Угледајући се на стране књижевности Давидовић је увео у српску књижевност нов књижевни облик, а то су *алманаси* странијех књижевности, а код нас названи *забавници*. Почевши од 1815 г. Давидовић је издао више тијех забавника. Покрај нешто сувопарнијех радова у стиховима и у прози, они су доносили пријеводе из забавнијех књижевности најбољих тадашњих писаца. Језик је у њима био понајбољи. Сам Вук Караџић установи свој нарочити забавник *Даницу*, у којој је издао своје ваљане саставке о новој историји, језику и етнографији (излазила 1826—29, 1834 год.). У Црној Гори и Далмацији није се изостало иза овог књижевног покрета. Кад је отворена на Цетињу 1834 године штампарија, почне се издавати забавник с календаром „*Грлица*“ под уредвом Д. Миликовића (излазила је 5 година од 1835—39). 1836 почео је у Задру проф. Тодор Петрановић (у књижевности Божићар) издавати *Српско-Далматински магазин* којег је дуго уређивао заслужени прота Ђ. Николајевић, бив. митрополит босански, а за њим Јерасим Петрановић. Изашло га је више од 20 књига, престао је око 1878 године. Око овог листа окупили су се сви књижевници православне вјере у Далмацији и сусједнијем земљама. 1851 год. покрене се лист *Седмица*, око које се прикупе све млађе снаге. Правац „Седмице“ наставила је *Даница*, која је излазила више година.

Ни Босна са Хесцеговином још под турском владом нијесу изостале, него и ту видимо гдје излазе новине на српском језику и ћирилицом једне у Сарајеву, а друге у Мостару.

Данас имамо и књижевнијех и политичкијех листова на све стране и више, но нам треба.

О ИСТОРИЈСКОЈ НАСТАВИ.

Пошто ми је дата прилика, да за вријеме овогодишњих испита присуствујем у неколикијем основнијем школама, опазио сам много грешака при настави појединијех предмета. Те су грешке тако крупне, да се никако пропустити не могу, јер иду на уштрб основне наставе. Уочивши те грешке, опазио сам, да поглавито потичу због посве неподеснијех уџбеника за наше основне школе с тога, што су многи учитељи без стручне спреме за свој позив, па, немајући педагошког знања, слијепо се држе уџбеника. За то се и види код многијех механизам у великој мјери. Учећи тако механично, дјеца се накљукају књишког знања у великој количини, док основно знање, које ће им бити потребно за практичан живот, сасвим је запостављено. При таквом учењу о саморадњи не може бити ни говора, нити стечено знање може се сматрати ученичком својном.

Између осталијех предмета највећи сам механизам опазио при историјској настави, гдје се циљ историјске наставе промашује због непознавања методичкијех правила, с помоћу којих би се најкраћим и најпоузданијим путем дошло до онога, што се историјском наставом постићи мисли. То ме је и навело, те ћу овом приликом државног и недржавног историјски о историји, гдје ћу бар у блиједој слици изнијети важност и задатак историјске наставе.

Историја је наука, која описује прошлост појединих народа. Она је огледало, у ком јасно можемо видјети живу слику оног народа, о ком говоримо, ма у које доба његовог живота; она описује најславније и најкритичније моменте из живота појединих народа, њихово цвјетање и напредак, као и узроке, који су учинили, те је тај народ опет пропадао или пронао. Историја говори о обичајима и животу народа; о друштвеним и државним приликама тог народа, те је неопходно нужно за познавање садашњости ма ког народа проучити његову прошлост. Поређујући данашње стање појединих народа са његовом прошлошћу, тек само тада можемо правилно схватити право стање тог народа. У исто вријеме на основу реченог можемо правилно судити и о будућности тог народа, када знамо, да скоро исти узроци леже како за садашњост у прошлост, тако и за будућност у садашњости.

С тога, дакле, да бисмо правилно појмили данашње стање друштвеног и политичког живота појединих народа, изучава се

историја, која нам ту садашњост расвјетљује и даје могућности, да можемо прозрети у његову будућност. Но важност и задатак историјске наставе дуго су били непознати — све до 17 вијека, када су педагози први пут осјетили потребу, да и историја треба да уђе у програм основних школа као наставни предмет. Тек XVIII вијеку налазимо историју међу осталим наставним предметима по средњим заводима, али у основним школама врло ријетко. Но кад се је национална свијест почела будити код појединих народа у почетку овог вијека, почела се тада најозбиљнија пажња поклањати историји. И поред свих потреба, које су се увиђале за увођење исте по основним школама, и поред све важње, која је истој поклањата, опет историја није постизавала свој задатак због неметодичког настављања. Учитељ би прочитао из уџбеника својим ученицима лекцију, или просто казао „одатле дотле“, па то исто од ријечи до ријечи тражио од својих ученика приликом пропитивања, док се потпуно није ослободила тог механичног учења.

Пошто је правилно схваћен задатак историје, онда долази питање о избору и распореду историјског материјала, као и о методи, којом се ми на тај задатак остварити. Ту су се педагози размислили, те помишљају пет главних метода, од којих ћемо ми само споменути хронолошко, прогресивну и биографску методу, којих се при предавању држати треба.

У хронолошкој методи догађаји се износе природним током, т. ј. овако, како су догађаји један за другим долазили. По тој методи историјска се грађа подијели на одјељке или периоде, па сваки разред учи извјесни период. Но ипак и такав распоред има својих мана с тога, што здравствене, материјалне или какве друге неприлике често пута чине, те дијете не може довршити основну школу, због чега ће имати знања само из једног дијела историје. Због чега је најходније да се цјелокупна историја у главним потезима изучава у свим разредима (за које је историја прописана), али у сваком старијем разреду да се учи опширније, него у млађем, и да се много што шта повог дода. Добре стране оваквог распореда грађе јесте, што се свагда може изабрати таква грађа, која одговара интелектуалном развоју дјечијем; што се та грађа неколико пута понавља и утврђује и даје дјетету правилан појам о историји свог народа, као цјелини. Када би се, дакле, усвојила ова метода, ће је историјска грађа концентрично распоређена, онда би и она дјеца, која морају раније школу напустити, — имала општег

знања из историје свог народа. Ово су главни узроци, због којих је ова метода доста распрострањена.

Већ смо напријед споменули, да у свези с овом методом стоји биографска метода, као најраспрострањенија. По биографској методи узимају се из цјелокупне историје најзначајнији моменти, који су везани за главне јунаке тих догађаја. Те личности, ти главни догађаји, који су природна пошљедица њиховог рада (тих личности), долазе један за другим хронолошким редом. Тада је учитељу дужност, да живим приповиједањем придобије дјечију пажњу, те ће само на тај начин моћи утицати на ђачка осјећања и створити у души њиховој јасну слику тог догађаја. При томе треба строгу пажњу обратити на то, да се не би изгубила историјска свеза међу догађајима. Да би се то избјегло потребно је историјске догађаје доводити у узрочну свезу.

Ако се учитељ буде постарао, да живим предавањем утиче на ђачка осјећања; ако се буде (по могућности) служио историјским картама; онда ће од апстрактног створити нешто реално, што је за дјечији сунањ интелектуалног развитка много схватљивије и постаје својцом дјечијом.

По овој методи врло ћемо се лако ослободити оног механичног учења, којим се само вјецба дјечије памћење, но оно, због натрпаног материјала, још се тако стечено знање врло кратког је вијека. С тога је ова биографска метода, у којој се историјска грађа хронолошки прелази, — најраспрострањенија, те се треба искључиво ње држати.

Што се тиче важности историјске наставе, она је врло многострука. Напријед смо већ споменули, да с помоћу историје врло лако можемо схватити садање стање ма ког народа, изучавањем његове историје, те на тај начин можемо појмити, колико је борбе коштало тај народ, док је дошао до оних тековина, које је том борбо стекао. На основу тога, изучавајући историју српског народа у основној школи, хтјећемо и моћи ћемо умјети чувати тековине нашег народа. Дакле, износећи нам историја свијетле примјере из живота наших славних предака, она буди у нама чисти патриотизам.

Поред ових специјалних задатака историја, као и остали наставни предмети, развија умне моћи дјечије, а нарочито памћење с тога, што дијете мора добити врло велики број престава. Такођер је историја врло важан предмет за буђење фантазије, јер, ма колико да учитељ буде вјешт у излагању историјских факата — у очигледном преставању — опет

историја остаје апстрактан предмет, јер се дијете мора старати, да у својој свијести створи слику сваког догађаја. Изучавање историје вјежба дијете у правилном мишљењу, јер оно доводи поједине догађаје у однос, пореди их међу собом и тражи узрочне свезе међу истим, и на пошљетку даје свој суд о истим.

Историјом се стварају најчвршћи карактери, јер ће ћемо наћи таквих одважних, непоколебљивих, истрајних, родољубивих и многим другим врлинама украшених личности, као што их сретамо у историји? Сретајући се у историји са тако племенитим личностима, оне и несвјесно у нама буде дивљење, те се духом с њима сједињавамо и наше тежње постају много идеалније, а свему томе импулса даје успомена на њихове велике замисли и подухећа. О томе имамо више примјера, али најбоље ће нас увјерити прича из живота славног Тукидита, ће се каже, како је он као дијете слушао Херодота, ће чита своју историју, те је горко плакао, јер је јаки утисак овог дјела утицао на његова осјећања, и дао правац његовој ћенијалности.

Слична прича постоји и о том, како је Демостен постао славан оратор Дакле, примјери из живота великих људи имају јаког утицаја на млађе нараштаје; њихов живот, дјела и узвишене идеје служе младим нараштајима као примјери, те му улијевају наду на њихову будућност и воде га својој мети.

Изложивши у главним цртама Видацан историјске грађе, треба што год, рећи о избору историјске грађе.

Први и најглавнији задатак при избору грађе треба да буде тај, да се у почетку узме само оно, што би одговарало интелектуалном развиту дјечијем, а да ништа не уђе, што би премашало ћачку моћ схватања, ће обично долазе дипломатски преговори. Ови преговори најчешће се дешавају онда, када је историја сусједних народа свезана с нашом историјом због каквих важних догађаја; у таквим приликама учитељ је дужан говорити о историји сусједних народа само толико, колико је то нужно за објашњење наше историје.

Да би, дакле, историјска настава постигла оно, што се њом захтијева, потребно је држати се биографске методе. Учитељ је дужан своја предавања подијелити на одјељке, па такав одјељак, или из њега колико је довољно ученицима за једну лекцију, испричати им, ће ће истаћи оно, што је у тој лекцији најглавније, па онда треба му тражити од једног или више ученика, да то понове. Тако треба му одјељак по одјељак прелазити, али, разумије се, одјељке доводити у свезу. При предавању не смије никаквог уџбеника имати у рукама. Но

пошто се често у историји спомињу мјеста, ће се какав догађај збио, то је дужност имена тих мјеста на табли забиљежити, а у исто вријеме захтијевати од ученика, да и они то исто у својим прибјелешкама учине. Ако би пак тога било на мапи, онда је дужан сва мјеста, о којим се говори, показати им на истој, јер се онда историја доводи у сvezу са географијом, и такво је знање много дуготрајније. Тако исто потребно је ученицима прочитати какву јуначку пјесму, која би се односила на догађај, о ком је говор, јер онда се тај догађај боље памти, а има и јаког утицаја за буђење патриотизма.

При ређању догађаја учитељ мора бити врло обазрив, да ништа не измијени, већ да прича онако, како се то у истини догодило. Ту му треба пазити, да ученике приволи за све оно, што је племенито и узвишено, а такођер са гнушањем да прелази преко ствари, које су неваљале и неморалне, како би код ученика изазвао одвратност наспрам истих.

Многи учитељи јако у томе гријеше, што траже од својих ученика, да запамте врло велики број година, када су се какви ма и незнатни догађаји десили. Пошто то памћење нема никакве трајне вриједности, то је довољно, да запамте само најглавније догађаје, које су године збили.

Да би историја постигла свој задатак, на првом мјесту потребно је, да сам учитељ буде начисто са истим; да се држи биографске методе и да предаје јасно, живо и очигледно. па се онда сигурно може надати, да ће историјска настава постићи свој задатак. Но, да би учитељ предавао јасно, живо и очигледно, потребно му је да свагда сам буде начисто с оним, о чему мисли предавати, а то ће постићи само онда, ако се сам буде спремао.

Колашин, 14 јануара 1897 год.

Вук. Р. Масловарић.

ЦРКВА ПОКРОВА СВ. БОГОРОДИЦЕ.

Ова је црква у ували, као и црква Ризе Богородице у Бијелој, али јој зреник није онако скучен, да се не види морска површина.

Дуга је, без апсиде. 8 м., а широка око 6 м. Апсида јој је полукружна. Има припрату, која почива на пет четвороу-

гаоних стубова; а кров јој је непримјетно нижи од црквенога крова. На цркви се диже мален звоник на преслицу с једним окном; други је звоник, са три окна, сазидан у нашем вијеку, одвојено од цркве уза зида ћелије, те подсећа на сличне звонике у манастиру Бањи и св. Петра у Рисну. Над улазним је вратима полукружно засвођено поље, и у њему живописан Покров св. Богородице, а по вишо њега полукружно засвођен прозор. И на сјеверном и на јужном зиду има по један полукружно засвођен прозор, а на олтарској апсиди — узахан прозорчић са страницама на откос.

Црква је изнутра засвођена. Олтарска је попрека узвишена за један степен над црквеним подом. Коп је израђен у новије доба, а тако и иконостас: дјело крфиотскога живописца Н. Аспиота од г. 1877.

Црква је заокружена портом, која ће се скоро оправити. Може се казати, да ова црква нема старинских поклопница, али су лијепе узвишене гробнице из најновијега времена породица: Укропине, Милиновића, Накићеновића, Мустура, Ђиловића и других.

Највећа знаменитост ове цркве је лијепа мраморна поклопница, превезена, како казују из Арбаније. Састоји се од двије тијесне спојене поле. Рубови су јој урешени вијугалицама и зубицом, а поља орнаментисана цвијећем. На пољу обију пола резани су јеврејски натписи, од којих је један издјељан, да уступи мјесто натпису познијега поставка, који казује, како је под поклопницу сахрањена Кате М. Вуиновића 1834 г.

На данашњој граници Кумборско-Ђеновићској, при морској обали, опстојао је некад град Столи (Stolium), који је поронуо, као и Бобовиште по дну поља Тиватскога. На Столима бијаше љетниковац кнеза Сокола Бујовића, који је позније пријешао у имаовину Ђура Ш. Ђурановића, а данас је Митровића. На Кумбору живљаху и кнежеви Буровића

За $\frac{3}{4}$ сахата хода далеко од ове цркве, на једном бријегу, изван Кумборске границе, у селу Кутима, пружа се Иваново гробље или ти Ивањштак, гдје је некад опстојала црква св. Ивана.

Цркву, која се данас диже на томе мјесту, градио је у првој четвртини нашега вијека Марко Милиновић, Кумборанин, али је она већ раскривена. Дуга је до 7 м., а широка помање од 6 м., у осталом без вриједности; само што је у њој неколико големих поклопница, али и оне без икаква знака.

Ова црква није подигнута на основима старинске цркве св. Ивана, која, као да је опстојала над оном гомилом, четвртасти камени и умјестне степеннице: права суиротност природним степенницама по јужној страни

У близини су рушевине станова, које окружују храстове шуме, а поставак им је у давној прошлости.

У пространом гробљу, посвуда околу цркве, има до тридесет големих поклопница; а омањих је поклопница толико, да им се ни броја не зна. Окренуте су већим дијелом правцем источно-западним; изнад неких заглава усперени су биљези.

Понајвеће плоче имају слиједеће омијере: у дужини 2·28 м., у ширини 70—96 см., у дебљини 20—25 см. Нема никаквијех знакова.

Код Ивањштака је нађена камена полу-лопта с рупицом за држак, што је свакако предисторијски артефакат, туцало из каменог доба, а од камена, каквог је наћи у бокелским каменицама. Интересна је, јер припада старосједиоцима Боке Которске.

М. Црногорчевић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
Ц В Ј Е Т Н И К Р Н О Ј К В О С В Н И.

Афоризми.

О покајању.

„Ја се могу и пред смрт покајати“ — говори по некоји — но с таквим покајањем може се и у пакао поћи.

Мање више, сваки има помисао да се спасе — путем покајања — али је зло у томе, што многи не хоће тога брзога покајања, а преко њега и спасења (Рим. 13. 11). (Филарет М. Московски).

Пази, да ти не дође мисао покајања онда, кад је вријеме и мјесто само очајању (Св. Исидор Пелусијот).

Овај, који одлаже вријеме своје поправке и покајања до сјутрашњег дана, или боље рећи до неизвјеснога времена, тај као да расуђује сам са собом: „Да бих извадио и очистио из мога срца страст, причекаћу, док она још дубље пусти своје коријење у њега — срце; да бих угасио огањ, који ме сваки дан пече, пустићу док се још више распали и постане неугасив; да се откучим од окова, који су ме спутили, почекаћу док још тежи постану; да бих се ослободио смрада греховног, у који сам угазио, почекаћу док са свим у њега не утонем.“ — Таквијем начином он посвећује Богу своје неисказане жеље, а он цио свој живот проводи у гријеху.

Треба се чувати, да у слабога не буде и покајање слабо, а у онога који умире мртво — немогуће (Св. Тихон Задонски).

Ако само при смрти приносимо покајање, онда се може рећи, да ми нијесмо оставили гријех, него гријех нас.

Запамти, да при смрти нема могућности чињети добро, ако га не чинимо за живота.

Сумњиво је спасење пловцима, док се налазе међу валовима: тако исто сумњиво је спасење грешниково, док се налази у челјустима смрти.

Св. тајна покајања јест купатило, у којему се човјек чисти за небо (Протојереј И. Толмачев.)

Ако је риба, ухваћена у мрежу, пробучила је, док је још у води, она се спасла; а ако су је извукли мрежом на суво, за њу више нема спасења. Тако и ми; док се год налазимо у овом животу, имамо могућности да се покајемо и спасемо, но пошто се душа пресели на ону страну гроба, за њу већ нема спасења, колико ни за рибу на сувој земљи. Дужни смо се старати и радити док је дан, а пошто смркну — нема рада.

При крштењу се рађамо водом и Духом, а при покајању сузама и Духом (Игњатије Еп. Кавкаски.)

У књизи нашега живота има много кријех страница; те странице дужни смо опрати и убијелити сузама покајања. Гријех ставља на нас такве прне пјеге, које није могуће опрати их сузама покајања (Златоуст).

Ко хоће да се очисти од гријехова, нека их чисти сузама покајања (Ава Пимен.)

Да се очисте гријехови, пост рачунај оружјем молитву, — бедемом, сузе — купалиштем (Св. Нил. Синајски).

Сваки се гријех чини ради насладе, неке, а свако опроштење гријехова добија се преко страдања и туге (Ава Таласије).

Гријех улази у човјека с насладама, а изгони се — с грчилом.

Бог не одвраћа толико своје лице од оних, што су с гријешни, колико од онијех, који учине гријех, а нимало се не печале, е су га учили (Златоуст).

О томе највише и уздиши, што не осјећаш тугу за своја безакоња. Ко неће да плаче за учињене гријехове, тај ће плакати од казне за њих.

Ко неће да плаче за себе и своје гријехове овамо, тај ће од њих плакати вјечно тамо, и тако, потреба је плакати или овамо — добровољно, или тамо — од мучења (Ава Арсеније).

Плачимо, браћо, и пролијевајмо сузе овамо, док нијесмо пошли онамо, гдје ће наше сузе пећи наше тијело (Св. Марко Подвижник).

Плачимо по мјери нашега безакоња: за дубоку рану потребно је искрено и дуго лијечење; покајање не треба да је мање од пријеступа (Св. Кипријан Картагенски).

Ако ко пане у какво безакоње, и не буде се кајао по мјери самога гријеха, тај може лако панути у исту мрежу (Св. Марко Подвижник).

Плачи тако за своје гријехове, да твој плач саодговара величини гријеха. Ако твој гријех није велики, онда је доста неколико суза покајања; ако ти је пријеступ велики, треба поток суза да излијеш; ако немаш гријеха — позајми сузу плача твога за гријех ближњега; но куд та срећа, да плачемо и за своје гријехове (Св. Јован Посник).

Апостол Павле плакао је три године — дан и ноћ, исправљајући туђе недостатке (Дјејан. 20, 31), а ми ни за своје нећемо да плачемо (Златоуст).

Не само што не оплакујемо оно, што смо учињели, него умножавамо и оно, што треба да оплакујемо (Св. Григорије Двојеслов).

Благо томе, ко непрестано облакује своје гријехове (Ава Исаија).

Као што иза кише ваздух постане чистији, тако и иза потока суза постане у нашој души чистина и јасност, а мрак греховни испчезне (Ава Исаија).

Печаль иже по Бозѣ (Кор. 7, 10) јест пут к радости о Богу.

Ништа нема слађе од печали иже по Бозѣ (Златоуст).

„Печаль по Бозѣ“ боља је и кориснија од сваке радости на овом свијету (Златоуст).

Као што је радост овога свијета скопчана са тугом, тако и сузе „иже по Бозѣ“ рађају сталну и неувенулу радост (Златоуст).

Хитајмо сијати сузе покајања, да пожњемо радост спасења.

Једна између најглавнијих радња покајања јест исповијед. Послије тога, чим грешник дође к себи, слично блудномо сину, који се спомине у јеванђељској причи (Лук. 15, 17), позна своје гријехове, обрати се к Богу са смиреним срцем, укори, осуди, оплаче своје гријехове пред њим, — грешник је дужан да се исповиједа и да своје стање открије пред свештеником, не утајивши ништа од њега.

Није само доста исповиједати се пред Богом, него треба и пред онијем, који је добио власт од Бога, да исповиједа (Блаж. Августин).

Правда Божја нема потребе у нашем оправдању, но наша неправда да би је Бог оправдао, мора бити и откривена.

Бог те неће покрити, ако се сам прије не откријеш.

Ко крије своје гријехове, тај се не мисли с њима раздвајати.

Стидно је кријети своје гријехове.

Треба се дрвнети учињети гријех, а не исповиједати га.

Пошто си исповиједао гријехове свештенику и добио преко њега јавно опроштење од самога Бога, старај се да их никад више не повториш.

Примирио си се с Богом — преко покајања — онда старај се да с Њим живиш у миру (Кирил Еп. Мелитопољски).

Покајмо се, не само за онај дан, у који очистимо своју савјест пред служитељем олтара него за цео будући живот (Филарет. М. Московски).

Х Добро је и корисно исповиједање гријехова, ако за тим следује поправљен живот; но која је корист казати лекару јану, а не употребавати прописати њим мелем (Блаж. Августин)?

Несмислено је, што многи гледају на исповијед, као на тешко бreme, а многи сасвијем је и избјегавају. У установи исповиједања видимо бескрајну милост Цара Небеснога к својим грешним подајницима. Величину овога Божјег милосрђа можемо видјети у следећем примјеру: преставимо себи, да је један човек из нискога сталежа дошао у двор једнога великога владара, који га је обасуо свакијем даром и милошћу, а да све то тај је човек платио своме господару великом неблагодарношћу и најгрубљим увредама. Ражљућени цар осудио је тога човјека на смрт, и царска наредба већ је требала да се над њим изврши. Наједанпут долази код тога човјека царев посланик, који му од имена царева доноси глас помиловања, са тим условом, да призна своју погрешку, пред једнијем од министара царских, којег он сам за себе избере. Но осим тога, цар је министра обвезао, да никоме то откриће не смје казати. Па зар је тај услов тежак за преступника, а тај га милостиви цар опет прима у цету службу и звање.

Дакле шта може бити више од те милости? Тим више је Милост Цара Небесиога виша за нас, јер ми учинивши гријех, заслужили смо смрт, не само времену, него и вјечну, па какву тегобу онда да сматрамо у исповиједи пред служитељем св. цркве, иза чега добијамо милост Божију, која нас уводи у број своје дјеце?

Покајање је договор с Богом о поправци живота (Адријан Јулски).

Покајање, по ријечима св. Григорија Богослова, има два лица; Оно гледа на прошлост и будућност; на прошлост да се оплачу учињени гријехови, и на будућност да се више не чине.

Онај што говори да жали и оплакује учињене гријехове, а опет продужује падати у исте, тај себе вара (Ава Исаија).

Који сади воћке и опет их вади, тај неће одњих дочекати рода; а тако и онај, који се каје, али исто гријеши и даље, неће добити плода од исповједи.

Бог нам неће оставити гријехове, ако их и ми не оставимо.

Да бисмо добили опроштење гријехова од Бога, није доста да се молимо само два три дана за њих, него треба учинити измјену у цијеломе животу — оставити пороке, а проводити вазда наравствени живот. (Златоуст).

Опроштење гријехова јест слобода од страсти, а ко се није ослободио од страсти, тај још није добио опроштења (Ава Таласије).

Најбољи и највјернији знак, по којему можемо познати, да ли је баш истина, да нам је Бог опростио неки гријех, биће тај, кад ми сами осјећамо велико гнушање против неког гријеха, да бисмо се прије сагласили умријети, него ли опет пред Богом у такав гријех пасти (св. Василије Велики).

Како може душа дознати, је ли јеј Бог опростио гријехове? — пита и одговара св. Василије Велики — „дознаће ако види свој дух у таквом расположењу према гријеху, како је видео себе онај, што је рекао: „неправду возненавидѣх и омерзих“ (Исајом 118. 163).

Молитве, милостиња, пости и убијање страсти сачињавају само хаљину хришћанског покајања, а ненавист к гријеху јест сама суштина покајања.

Покајање је војна са гријехом (Архимандрит Макарије).

Ко у надежди на покајање, пане опет у они гријех, за који је већ примио покајање, тај лукаво поступа с Богом (Св. Исаак Сирин).

Имадимо на уму жену Лотову, која се претворила сланијем каменом само за то, што се обрнула на пропали град; то онда што мислите, каквој ћемо казни бити ми подвржени, ако презремо Божије милосрђе, које нас је избавило из бездане гријехова, па опет лакомислено падамо у њих?

Да бисмо се сачували од гријеха иза покајања, треба се старати у црвину, док још нијесмо очврели морално, да избјегавамо сретање са гријехом, т. ј. удаљавати се од онијех лица и онијех мјеста, која нам могу опет дати случај да погријешимо.

Од онијех мјеста и онијех лица, која ти дају повода к гријеху, бјежи као од бича, јер кад не гледамо забрањени плод, ми га тако силно и не желимо — као кад га вазда гледамо (св. Јован Љествичник).

Са свим је корисно удаљивати се од узрока, који наводе на гријех. (Узроци су гријеха, по мишљењу св. Исака Сирина: жене, вино, богаство, власт и т. д.; но св. Исак говори, да те ствари нијесу баш прави гријехови,

само што наводе на гријех). Човјек, који се налази близу узрока, који га наводи на гријех, сличан је човјеку, који стоји близу дубоке јаме, и непријатељ кад дође лако га може сурвати у њу. А човјек налазећи се удаљен од узрока наводећих на гријех, сличан је човјеку, који се налази далеко од јаме, па кад га напане непријатељ има доста мјеста и времена појакати се с њим, дати му отпора, призвати Бога у помоћ и Он ће му помоћи (Ава Пимен).

Многи од нас жале што гријеше, а узрока гријеха дохватљају се радосно (св. Марко Подвижник.)

Палидрвце од шта се запали? Од додира и трвења. Тако и наше грехољубиво срце, при сретању и додиру повода са гријехом, не може остати неплијењено (Протојереј Авр. Некрасов).

Колико год хоћете говорите маломе дјетету да се чува од каквога острога предмета, све ће бити залуду, и прије него удаљите тај предмет од њега никад нећете бити слободни, да се не набоде или не пореже на њ. Тако и ми ако се не удаљимо од узрока и предмета, који наводе на гријех, како ће нам дати увјерење и потврду, да опет не будемо истијем гријехом заражени?

Ако ти није могуће удаљавати се од предмета наводећих на гријех и од саблазни, онда припреми себе да си презрен и свјесан свега онога, на што те то може навести, и онда то ће ослабити снагу онасности сретања са таквим стварима, и ако га баш неће искоријенити (Филарет Архиепископ Черниговски.)

Не дозвољавај срцу размишљати о насладама онога, што је прошло, да ти се у душу не поткраде тежња, која би те опет повратила у Јегипат. (Јегипат је символ или образац тјелесног, чувственог и грјеховног живота.) (Блажени Августин.)

О приђе учињенијем грјеховима не тврди мисли твојој души, да се опет не би у теби поновили. Буди тврдо увјерен, да су ти они опроштени од оног часа, од како си себе Богу предао покајањем, и у то немој ни мало сумњати. (Св. Антоније Велики.)

Чувај се, и бој се панути у грјехе, које ти је једном Божије милосрђе опростило, преко тајне покајања; но ако по злу случају и немоћи опет панеш — не пани у очајање.

Ако и хиљаду пута погријешеш, но се опет свесрдно кајеш, опет ћеш се очистити и добити опрштење, (само немој нарочно гријешити). (Св. Јефрем Сирин.)

Један је упитао Аву Пимена: „Отче! Ако човјек пада по немоћи у неки гријех, али се поново исправља и каје срдечно, и почне добродјетљиво живјети, то хоће ли му Бог опростити?“ — Старац му одговори: „Бог је заповједио апостолу Петру, да брату — ближњему — опрашћа „Семьдесятъ кратъ седмерицею“ (Матей 18, 22.) Дакле, Он је заповиједао да ми, људи, тако праштамо, а тим прије Он сам тако ће поступити.“

ПРАКТИЧАН ПОСТУПАК

ПРИ ПРЕДАВАЊУ ДЕСЕТНИХ БРОЈЕВА У III. И IV. РАЗРЕДУ.

Написао: **Ан. Јовићевић**, ријечки учитељ.

(Наставак).

3. Множење дес. броја са дес. бројем.

Правило множења дес. броја са цијелим не може се, као готово, примијенити при множењу дес. броја са дес. бројем. Ту се хоће поново развијања и разјашњавања, које ће собом створити ново правило. Главни је овдје показати и увјерити дјecu, да је брај, који се добије множењем 1 јединице у 10 пута мањи од броја, који се добије од множења са 1 десетицом; тако исто, број, који се добије множењем са 1 десетицом, мањи је у 10 пута од броја, који се добије множењем са 1 стотином и т. д. Ово ће бити дјeci у неколико јасно из пређашњег рада множења цијелих са цијелима; али, да би им још јасније било, узме се за примјер најприје мали па послје виши број, који се прво множи са означеним бројем јединица, па са исто толиким бројем десетица, стотина и т. д., биле жећи напо себе добивене производе и срањујући по бројној величини једне према другим. Добивени број од множења са јединицама биће у 10 пута мањи од добивеног броја множења са десетицама, а овај ће опет бити за 10 пута мањи од броја, који се добио од множења са стотинама и т. д. Упоредјујући добивене производе, имају се профитирати множитељи, те ће дјеца увијети, да је означени број јединица од означеног броја десетица мањи у 10 пута, а овај од означеног броја стотина мањи у 10 пута; па ће лако схватити и разлику међу добивеним производима. Онда се понови правило: *За колика је пута виши множител, за толико ће пута бити виши и производ, а за колика је пута мањи множител, за толико ће пута бити мањи и производ.* — Па се пита: За колика је пута мањи производ, који се добије од множења са јединицом, од производа, који се добије од множења са десетицом? (За 10 пута). Зашто? (За то, што је јединица од десетице мања за 10 пута.) За колика је пута мањи производ, који се добије од множења са јединицом, од производа, који се добије од множења са стотином? (За 10 пута). Зашто? (За то, што је јединица мања од стотине за 10 пута) и т. д., док се дјеца добро упознаду са разликама при оваквом множењу код цијелих.

Сад се постави такви задатак, у коме се има множити дес. број са дес. бројем; али да оба дес. броја од децимала садрже само десетине. На примјер: *1 метар свитке вриједи 5/4 фиорина; шта вриједи 7/8 метара?*

Процитивањем дође се то тога, да се има множити 5/4 ф. са 7/8, па учитељ пита даље: Са којим се именовањем почиње множити код цијелих бројева? (Са најнижим, т. ј. са јединицама). Дакле, *као што се цијели бројеви почињу множити са најнижим именовањем, тако се и дес. бројеви почињу множити са најнижим именовањем.* Па онда учитељ пита: Са чим се почињу множити дес. бројеви? (Са најнижим именовањем). Које је најниже именовање у множитељу? (Десетине). Дакле, с којим ћеш множителевим именовањем почети множити? (Са десетицама). А које ћеш множим-

ково именовање најприје множити? (Најмање, т. ј. десетине). Дакле, које ћеш именовање с којим множити? (Десетине с десетинама). Шта је 8 у множитељу? (8 десетина). Шта се добије, кад се множе 4 десетине са 8 јединица? (32 десетине). Дакле, шта би добио, кад би то 8 било 8 јединица? (32 десетине). Али хоћемо ли добити 32 десетине, кад се не множи са 8 јединица него са 8 десетина? (Не). За колика су пута мање 8 десетина од 8 јединица? (За 10 пута). Шта си добио од множења са 8 јединица? (32 д.) Хоће ли се толико добити од множења са 8 десетина? (Не, него мање за 10 пута). Који ће се дио од 32 десетине добити? (10. дио). Шта је десети дио од 32 десетине? (32 стотините). Дакле, шта си добио, кад си помножио 4 десетине са 8 десетина? (32 стотините). Која си именовања множио? (Десетине с десетинама). На које си именовање добио? (Стотините). Дакле, кад се множе десетине с десетинама, добију се стотините. — Шта се добије, кад се множе десетине с десетинама? (Стотините). Колике си стотините добио? (32 с.). Колико десетина има у 32 с.? (3 д. и 2 с.). Шта ћеш писати? (2 ст., а 3 дес. носим, да саставим са десетинама). Шта си до сад множио? (Десетине). Шта ћеш сад множити? (Цијеле). Су чим? (Исто са 8 десетина). Дакле, шта имаш су чим да множиш? (5 цијелих са 8 десетина). Шта би добио, кад би множио 5 цијелих са 8 јединица? (40 цијелих). За колика су пута мање 8 десетина од 8 цијелих? (За 10 пута). Хоће ли се добити 40 цијелих, кад се помноже 5 цијелих са 8 десетина? (Не, него за 10 пута мање). Који ће се дио добити од 40 цијелих? (10 дио, т. ј. 40 десетина). Шта си са чим множио? (Цијеле са десетинама). Шта си добио? (40 десетина). Шта се добије, кад се помноже цијели са десетинама? (Десетине). Колике си десетине добио? (40 д.) Колике си десетине носиш од множења десетина? (3 д.). Колико је то свега десетина? (43 десетине). Шта си добио од множења 43 десетине? (4 ц. и 3 д.). Шта ћеш писати? (3 д.). Ђе? (Пред стотинитима). Колика цијела носиш? (4 ц.). Имаш ли већ да множиш с десетинама? (Не). Онда гдје ћеш писати та 4 цијела? (Пред десетинама) — Ђак пише и добије 4·32, па учитељ пита: С чим си до сад множио? (С десетинама). Шта си добио? (4·32). Са чим ћеш сад множити? (С цијелима). Са колика цијела? (Са 7 ц.). Које ћеш именовање множимково прво множити са 7? (Десетине). Шта се добије, кад се множе десетине с цијелима? (Десетине). Колико је 7 пута 4: (28). Шта је то 28? (Десетине). Колико има цијелих у 28 дес.? (2 ц. и 8 д.). Ђе ћеш писати 8 десетина? (Под десетинама). — Даље ђак множи цијеле са цијелима, те добије од множења с цијелима 37·8, који је потписан под првим бројем онако, као што треба; па се онда саберу оба броја и добије се 42·12 фиор., као вриједност од 7·8 метара.

Пошто се овим поступком изврши множење, онда учитељ пита: какви су бројеви множимак и множитељ? (Дес. бројеви). Колико дец. мјеста има у множимку? (Једно). У множитељу? (Једно). У оба? (Два). Колика су у производу? (Два). — Сад учитељ изврши исту радњу без обзирања на дес. тачке, т. ј. као цијеле са цијелима, упозорујући ученике, да пазе, како се у цифрама слажу бројеви, који се добију множењем, само се разликују у толико, што у потоњим нема дес. тачака. Па онда саберс добивене бројеве и добије 4212, па пита: Разликује ли се овај производ од првога у цифрама? (Не). Него у чему? (У томе, што нема у потоњему дес. тачке). — Пазите! — рећи ће учитељ — у множимку и у множитељу има два дец. мјеста; ево ја ћу учинити, да и у производу буду само два дец. мјеста, — па напише дес. тачку и пита:

Разликују ли се сад ова два броја? (Не). Колика сам дец. мјеста одвојно? (Два). Зашто? (Зато, што су два дец. мјеста у множимку или множитељу). Јесам ли узимао у обзир дес. тачке при множењу? (Не). — Дакле, видите — рећи ће учитељ — десетни број са десетним бројем може се помножити, као цијели с цијелим, само у производу треба одвојити онолико децималних мјеста, колико их има у множимку и множитељу. — Може ли се дес. број с десетним бројем множити, као цијели с цијелима? (Може). Само што треба учинити у производу? (Треба одвојити онолико дец. мјеста, колико их има у множимку и множитељу). С које се стране одвајају дец. мјеста? (С десне стране)

Да би се јасно ово правило схватило, нужно је више примјера израдити по првом и потоњем поступку, па тек онда приступити извођењу правила. Задаци морају бити такви, у којима ће се множити десетине с десетинама, стотинитима и хиљадитама; па стотините са десетинама, стотинитима и хиљадитима: па најпослије хиљадите са десетинама, стотинитима и хиљадитима. На примјер: 3.6×2.7 , 6.5×4.81 , 19.8×5.346 ; па 12.18×4.3 , 25.38×4.56 , 9.98×3.829 ; и најпосље 4.455×8.7 , 7.912×8.13 , 19.304×7.678 .

Доста времена и труда мора учитељ уложити, тумачећи дјечи ово постепено развијање рачунске радње; али не треба жалити труда нити утрошена времена, јер ће се и труд и вријеме крунисати трајнијем успјехом. Не треба заборавити, да при множењу појединих именована треба именоване множитељево претпоставити као јединице, сравнити га са именованем, с којим се има множити, и тражити, за колика ће пута мањи бити производ од производа, који би се добио, кад би то именоване множитељево било јединице. Ако се множи са стотинитима, пита се, што би се добило, кад би то биле јединице. Онда дијете, по првом, зна, да ће се добити именоване множимково, које се множи. Стотинити је мања од јединице за 100 пута, за то ће и добивени број бити мањи за 100 пута. Ако је добивени број био десетине, онда се добију хиљадите, као стотинити дио од десетина. Ако се множи са хиљадитима, онда се пита, што би се добило, кад би то биле јединице; па онда од предпостављеног добивеног броја биће тражени број хиљадити дио. Тако, ако се множе стотините са хиљадитима, претпостављени број, који би се добио од множења са јединицама, био би стотините, а тражени број, који се добије од множења са хиљадитима, биће стохиљадите, као хиљадити дио од стотинитих. Пошто се у овоме дјеча темељито утврде знањем, онда се извади правило, које служи ради лакшег и бржег рада. И овдје треба знати, да се учитељ не смије ослонити једино на правило, јер би онда цио рад био сухопаран; треба у рачуну сваки рад да има свој узрок: зашто што бива, зашто се ради ово или оно, зашто се тражи нешто, што није у задатку постављено, ће се што потписује, и зашто, што се прво ради и зашто, и најпоскије, да зна дијете последије сваког рада изрећи неко правило, по којему је рачунски рад текао. Иначе, рад ће бити голи механизам, знање слабо и плитко, а успјех кратковремен.

Да би се код дјече развијало памћење и саморадња, нека учитељ пита ученике из рачуна и оно, што им није прије било у задатку, али које унеколико могу погодити из прошлих задатака. Такова питања морају бити дошљедна ономе, што су дјеца научила; такова питања морају баш сљедовати ономе, што већ дјеца знаду, а пређашњи задатци и радње

морају објашњавати ово потоње. Али, ако учитељ увиди, да се само узалудно троши вријеме и да дјеца не могу погодити овакова питања, онда нек питања раствори на мања питања — као саставна — ако их може имати, или нека дјецу посебним питањима са упућивањем на радњу помаже, не би ли сама погодила оно, што учитељ пита. Овим начином развије се код дјече саморадња, а, што је најважније, оно, што погоде, остане им за свагда у памети и свагда га се сјећају; па и ако не погоде, но им каже учитељ, опет темељито упазе, јер им је онда цио ум забављен око питања, а цијело памћење обрађено на оно, што им се каже. Што тада дјеца погоде, то је њихово до гроба, а што им онда учитељ каже, не излази им лако из круга памћења и сјећања. Рачун је предмет, у којему се огледа памћење и схваћање, рачун је предмет, који највећма развија памћење, схваћање и ум; ко се ваљано разумије у рачунској радњи, није могуће, да не може бити и у другојме такав, само ако хоће. За то учитељи, по схваћању и разумијевању рачунске радње, могу познати дјечију моћ схваћања, те се према томе имали би управљати при изучавању осталих предмета, т. ј. да удесе предавање према средњој моћи ђачког схваћања.

(Наставиће се)

Извјештај о основним школама црногорским
у школској години 1895—6.
CRNE GORE ĐURĐE
(Саопштила се у изводу).

Ревизор: **Ђуро Шпадијер**, учитељ на Цетињу.

1. Метришка школа.

Школа је од два разреда I и II.

Дјеце је било уписано у I раз. 50.

” ” ” ” ” II ” 2.

На испиту је изашло у I ” 45.

” ” ” ” ” II ” 1.

Остала дјеца изостала су услед болијести, а једно по дозволи Глав. Шк. Надзорништва.

Понављају у I. 1. у II не понавља ниједно.

Укупни успјех постигнут је ове шк. године у I врло добар (4) а у II близу врло добар (4). Дисциплина, чистоћа школе, ношња и држање дјече мало је више но врло добро ($4\frac{1}{4}$).

Сваки је предмет према Настав. Плану израђен у довољном обиму. Рад је у овој школи отпочет 25 новембра 1895 г. а завршен је са испитом, који је био 24 јуна 1896 г. Дневно је рађено у овој школи по 5 сати.

Способност је учитељева врло добра (4), владање и држање у школи и ван школе одлично (5), трудољубље више но врло добро ($4\frac{1}{2}$).

Учитељ је изостао 10 пута услед болијести, али и тада није саму дјецу остављао у школи.

Прихода је имала ова школа ове године 269 фиор. и 31 нов., а расхода 119 фиор. и 54 новчића.

Школско здање тијесно је за оволики број дјеце, него га ваља за ову идућу школску годину проширити.

Ова школа има учила: мапу Јевропе, Црне Горе, штицу, азбуку, глобус и цртанке.

Школске баште нема, јер не хоће нико продати комад земље за њу, али ако испадне прилика одмах ће се купити.

Цеклински капетан вршио је спрам ове школе своју дужност врло добро, а другог дотичног капетана на испиту није било, а и он је вршио своју дужност спрам школе тачно. Мјесни шк. надзорник вршио је своју почасну дужност одлично (5), за што заслужује похвалу.

Примједба. Пошто је школа на неподесну мјесту, и врло опасном за дјецу, добро би било, да се сложе са Метерижанима, те да ограде ново школско здање.

III. Градачка школа.

Школа је од четири разреда и то I-ог, II-ог, III-ег и IV-ог.

Дјеце је уписано у I раз. 63.

" " " " II " 27.

" " " " III " 10.

" " " " IV " 10.

На испиту је изашло у I раз. 47.

" " " " II " 26.

" " " " III " 10.

" " " " IV " 10.

Дјеца, која нијесу изашла на испит изостала су услед болијести и сиромаштва.

Укупни годишњи успјех је у I р. врло добар (4); у II р. врло добар ($4\frac{1}{4}$); у III р. врло добар ($4\frac{1}{8}$); а у IV р. врло добар ($4\frac{1}{8}$).

Сви су предмети израђени према наставном плану, само што је било мало прећеривања, и то говорено је у II р. о степенима поређења; у III р. о члановима Символа вјере, о промјени именица, а у IV р. премного је говорено о сложеним реченицама.

Рад је отпочет у дотичној школи 5 октобра 1895 г. а завршен је испитима, који су трајали два дана, и то 27 и 28 јуна 1896 г. Дневно је рађено по 5 сати а, цијеле шк. године 175 дана.

Способност учитеља I и II р. јесте више но добра ($3\frac{1}{2}$); а учитеља III и IV р. више но врло добра ($4\frac{1}{2}$).

Држање учитеља I и II р. јесте одлично како у школи, тако и изван школе; а учитеља III и IV р. такођер је ван школе одлично, а у школи могло би и боље бити.

Трудољубље учитеља I и II р. је више но врло добро ($4\frac{1}{2}$); а учитеља III и IV р. близу одлично ($4\frac{3}{4}$).

Учитељ I и II р. није изоставао од школе ни од цркве, а учитељ III и IV р. јесте само 4 пута и то с дозволом гл. шк. надзорништва.

Дневни протоколи добри су и уредни; годишњи је још добар и уредан, али је од старије врсте; дневнога рада немају; од кореспонденције добар је и уредан; школ. летописа нема на протоколу, већ на хартији, а

такођер и инвентара; од учит. конференција нема га баш никако, нити су чињене; од прихода и расхода нови су и у реду.

Прихода је имала ове године школа фиор. 120 и 85 новч., а расхода фиор. 110 и 81 новч.

Школско здање добро оправљено, само треба учинити још неке ситне поправке, што им је при испиту и одређено.

Школа има ова учила: 20 ком. Шрајберових природописаних слика, — нове су: глобус са мјером степена (⁰), глобус без мјере степена (⁰), мапу Балканског полуострва, Црне Горе, Јевропе, писмарицу, геометријска тијела и цртанке.

Школа нема баште, јер је нијесу могли купити због подизања шк. здања на под и других поправака, а и прављења воде, која је код саме школе, којој и припада, али ће је набавити, чим им облакшајуу ови трошкови.

Школа је имала велику незгоду губитком свог вриједног учитеља покојног Ђура Гадуновића; а осим овога и дјена су много изостајала уљед болијести.

Дотични капетан вржио је своју дужност сирам ове школе одлично (5); а и мјесни шк надзорник, за то заслужују похвалу.

Примједба. У овој је нахији само једна школа, те би добро било, да се још једна отвори и то да се раздијеле, како би могла дјеца долазити лако у школу. На овај досадањи начин не меру из цијеле Љешанске нахије долазити дјеца на Градац, а, кад би се ова школа раздијелила на двоје, онда би могла дјеца долазити са сваке стране. Ово би добро било учинити, па ако би само и ова два учитеља у њима радили; а много би боље било, кад би у оној школи, где је више тима дјеце, остала два учитеља, а у оној другој само један.

CRNE GORE ĐURĐE

IV. Команска школа MOJEVIĆ

Школа је од три разреда I-ог III-ег и IV-ог.

Дјеце је било уписано у I раз. 13.

" " " " III " 16.

" " " " IV " 28.

На испиту су изашли у I раз. 12.

" " " " III " 12.

" " " " IV " 25.

Повтораваће у I р. 1; и III р. 2; у VI р. 1.

Дјеца, која су изостала од школе, остала су због болијести и двоје се преселило у Спуж.

Укупни годишњи успјех постигнут је у I р. врло добар ($4\frac{2}{8}$); у III врло добар (4); а у IV р. врло добар (4).

У овој је школи све прођено потпуно по наставном плану у довољном обиму.

Рад је отпочет 1 октобра 1895 год. а завршен је испитом, који је био 29 и 30 јуна 1896 г. Дневно је рађено у овој школи по 5—6 сати, а цијеле шк. године 192 дана.

Дисциплина била је врло добра, а чистоћа школе, држање и ношња дјеце такођер врло добра.

Учитељ није остављао дјецу саму у школи.

Способност је учитељева врло добра (4); а држање у школи и ван школе, као и владање, такођер је одлично (5).

Трудољубље је учитељево више но врло добро (4 $\frac{1}{2}$).

Сви протоколи, осим дневног рада, добро су и у реду, а дневног рада нема никако.

Прихода је имала ова школа 98 51. нов. а расхода 92 93. нов.

Школ. здање са врло мало поправака добро је.

Школа има ова уч.ла: мапу Јевропе, глобус, геом. тијела, штицу, писмарицу, цртачке, метар и мапу Црне Горе, која припада Загарачкој школи.

Школа има доста лијепу башту, која је употребљивана на дјечију поуку.

Незгодā ова школа није имала, осим што је школа дјецџ далеко.

Дотични капетан и мјесни школ. надзорник вршили су своју почасну дужност одлично, што им служи на похвалу, коју и заслужују од просвјетне власти.

Примједба. Пошто је дјецџ ова школа подалеко, и пошто прелази у Загарач, добро би било да Загарчани и Комани ограде по средини једну школу, или да им се даде и још један учитељ, па да обадвије буду сталне, а, ако се то не могне, онда препоручујем Загарчанима и Команима, да плаћају другог учитеља, јер на овај досадањи начин не могу имати велике користи од ове школе.

5. Голубовачка школа.

Школа је од три разреда II-ог, III-ег и IV-ог.

Дјецџ је уписано у II раз. 26.

" " " III раз. 12.

" " " IV раз. 9.

Изашло је на испит у II раз. 2.

" " " " III раз. 9.

" " " " IV раз. 9.

Дјецџ, која су изостала, изостала су највише од болијести, а двоје се преселило у Пипере.

Понављаће исти разред у II га 1. више ниједно

Укупни годишњи успјех постигнут је у II-ги више но добар (3 $\frac{1}{2}$) у III-ћи добар (3 $\frac{1}{2}$), а у IV-ти близу врло добар (3 $\frac{3}{4}$).

Дисциплина је била у сва три разреда више но добра; а чистоћа школе, пошња дјецџ и држање врло добра.

Сви предмети нијесу разређени по наставном плану, није предавано: Исус благосиља малу дјецџу, Васкресеније Лазарево; Цвијети; Крсно Име; Црквена слава и завјетина; о цару Константину и Јелени; Гоњене хришћана; Крштење Срба; Значај срп. манастира; о чулима: виду, слуху, њуху, укусу и тикџ, о мозгу и моздини; о сумпору; о сточарству; о земљорадњи; о електрини, свјетлости и даље све што је прописано из физике.

Рад је отпочет у овој школи 15 октобра 1895. г. а завршен је испитом 2-ог јулија 1896 г. Дневно је рађено у овој школи 5-6 сати, а цијеле године 160 дана.

Учитељ није остављао дјецџ саму у школи.

Способност је учитељева добра (3.), а владање и држање изван школе одлично (5) а у школи могло би бити и боље

Трудољубље је учитељево добро (3.)

Протоколи су добри и марљиво уређени, али дневног рада нема, нити инвентара осим на листи.

Прихода је школа имала ове године 172:34 нов, а расхода је било 181:60 нов.

Школско је здање ново и врло лијепо ограђено по плану глав. шк. надзорништва.

Школа има учила: ПТрајберове природописне слике, мапу Јевропе, геом. тијела, писмарицу и цртанке.

Школска башта није уређена.

Ове шк. године школа није имала незгода.

Капетан дотични овој школи вршио је своју дужност спрема школе врло добро, (4); а мјесни шк. надзорник одлично (5), што му заслужује похвалу и одвише просвјетне власти.

Примједба. Овај народ воли добро школу, што је освједочио подигнувши онако дивно школ. здање, а и свакодневно њином старање, што им служи на част и похвалу, а особито учитељу и народним старјешинама.

6 Подгоричка школа.

Школа мушка је од четири разреда, а женска од три.

Дјеце мушке уписано је у I. раз. 84, а женске 28.

" " " " " П. " 43. " 16.

" " " " " Ш. " 50. " 7.

" " " " " IV. " 34 женске нема.

Изашли су на испит у I. раз. 84, а женске 25.

" " " BIBLIOTEKA П. " 40. " 16.

" " " Ш. " 48. " 6.

" " " CRNE GORE DURDE женске није било.

Дјаца, која су изостала, остала су највише због болести и пресељења као на Ријеку, у Котор, Никшиће.

Понављаће исти разред у I-ви муш. школе 6; у II-ги 1; у III-ћи 6; а у IV-ти 4; у жен. школи у I-ви 4; у II-ги 2; а у III-ћи неће ниједно понављати разред.

Укупни год. успјех постигнут је у мушкој школи; I-ом и II-ом врло добар (4.); у I-ом и III-ем: нише но добар у I-ви (3¹/₂) и добар (3) у III-ем; а у I-ом и IV-ом: у I-ви више но добар (3¹/₂) и у IV-ти врло добар (4.)

Дисциплина је била у I и II. раз. одлична; у I и III. раз. близу врло добра (3¹/₄), а у IV-ом и I-ом врло добра (4.)

Чистоћа школе, ношња дјеце и држање било је у I-ом и II-ом: више но добра у I-ом близу врло добра у II-ом; у I-ом и III-ем добра; а у I-ом и IV-ом: добра у I-ом и врло добра у IV-ом.

Укупни год. успјех у жен. школи био је у I-вом разреду врло-добар (4¹/₄); у II-ом врло добар (4¹/₄) а у III-ем више но врло добро (4¹/₂). Дисциплина је била у I-ом и у II-ом и у II-ем разреду жен. школе одлична (5) Чистоћа школе, ношња и држање дјеце такођер одлично (5).

У мушкој и жен. основној подгоричкој школи наставни рад због грађења школе могао се отпочети тек 18. децембра 1895—6 а завршен је са испитима, који су били 3-ог, 4-ог, 5-ог, 6-ог и 7-ог јулија 1896 г. Дневно је рађено по 5—6 сати, а цијеле школ. године рађено је у I-ом и II-ом и I-ом и III-ем по 93 дана, а у I-ом и IV-ем 84 дана; у женск. школи рађено је 136. дана.

Учитељи ни учитељица нијесу никада остављали саму дјецу у школи.

Учитељ I-ог и II-ог раз. одсуствовао је од школе два пута; учитељ I-ог и III-ег само једном; а учитељ I-ог и IV-ог шест пута и 18 пута у ревизији; учитељица је одсуствовала шест пута због слабости.

Способност учитеља I-ог и II-ог разреда је *врло добра* (4.); учитеља I-ог и III-ег *више но добра*, ($3\frac{1}{2}$); а учитеља I-ог и IV-ог *врло добра* (4); учитељичина је способност *више но врло добра*. ($4\frac{1}{4}$)

Трудољубље учитеља I-ог и II-ог раз. је *одлично* (5.); учитеља I-ог и III-ег *добро* (3); а учитеља I-ог и IV-ог *врло добро* (4); учитељичино је трудољубље *одлично* (5.)

И учитеља и учитељице Подгор. осн. школа владање је и у школи и ван ње *одлично* (5);

Дневни протоколи су добри и готово у реду постављени; дневног рада немају; годишњи протоколи су стари, потребни су нови; од кореспонденције добар је и у реду; школ. летописа нема; инвентар је добар и у реду; од учит. конференција протокола нема; од прихода и расхода протоколи су нови и добро уређени.

Прихода је имала ова школа 423. 55. нов; а расхода 377. 32 нов.

Школско је здање ново; ограђено је 1895. године. Пошто је у овом новом shk. здању ове 1896 године био овај испит први то сам ово здање, као ревизор по дужности светстрано расмотрио и нашао сам врло много погрјешака у изради овог здања, које ћу овдје по реду изложити:

1) *Хигијенске погрјешке*: 1) Школско здање није окренуто лицем к југо-истоку, као што се обично граде и друга здања, а не само школска, него је окренуто лицем к сјеверу, — готово к сјеверо-западу. Ова је погрјешка једна од најглавнијих, а и најштетнија, јер у овом мјесту дувају врло јаки сјеверни вјетрови, од којих се није лако сачувати, и кад је окренута кућа и к југоистоку.

Врло ми је чудновато, како није предвиђена опасност, која може бити зими, или, кад дувају вјетрови, а дјеца из далеко морају долазити у школу, па мјесто, да се сачувају у школи, они се излажу вишој опасности, јер су врата тако распоређена, да мора бити у школи јака промаха, кад дијете уђе у школу; а знамо да се од тога ни одрасли не умију чувати, а дјеца још мање. Ово је права пропаст, која ће многа прса охладити ни крива ни дужна. — Учионице су на сјеверној страни те се зими, као што се и сами учитељи жале, не могу загријати, и ако имају повелике пећи; а чим се већ загрију, дјеца излазе на одмор, двије су незгоде, једна је то, што се морају провјетравати, а прозори се не смију отворити, (кад је вјетар), што често бива, а кад се отворе, да се учионице провјетре, онда се охладе, те дјеца морају, у њима сједећи, зепети. По овоме сва је прилика, да се прозори врло мало отварају, те дјеца гутају онај покварени ваздух по цио дан.

Љети је у овим учионицама опет велика незгода од врућине послје подна и од запарине, да дјецу облива пот, због тога при испитима морала се послае подне по тавану сипати вода, или пријећи у коју собу, те је окренута к југу, што се и чинило. По овоме није нејасно, ако се дјеца поболе од назеба, протисли, кашљева, инфлуенце, запаљења и другог.

2) Облик овог здања, који личи на полуквадрат, није удесан, гледећи са хигијенске стране; а што се тиче и саме форме и ту се ништа не добива.

У крајевима овог полуквадрата не може никад бити правилна вентилација, него ту ваздух, тако рећи, непокретљив и непромјенљив, а то није здраво, кад тако они ћошкови почну ударати. Форма би много боља била, да је ово здање све ограђено у једном правцу, те би много боље било због вентилације, а и изгледније би било.

3) Врата су са три стране, те мора бити увијек промаха, ако се на то не буде обраћала велика пажња, што је врло тешко, пошто није ходник подијељен према учионицама.

4) Учионице не добијају јутром праву, већ одбијену свјетлост од сунца, а знам, да, гдје сунчана свјетлост не допире, ту ни здравље недопире.

Осим овога, учионице су вазда тамне, те се у њима не може лијепо писати, цртати, а ни читати, а особито кад је кишовито вријеме.

5) Учионице нијесу правилно подијељене, него су неке мање, а неке веће. Не знам, који је том био узрок, ако није тај, да ће у неким разредима бити мање, а у неким више дјецe. На то се није требало ослањати, јер ми не знамо, кад ће и колико, и за колико бити такав број дјецe, да се слаже са просторијама учионица. Школ. здања не граде се за од данас до сјутра, а народ нема толиких новаца, да може по ћeфу удешавати учионице.

6.) Три нужника за оволики број дјецe не могу се никако одржати, да буду такви, да не куже ваздух у школи. Њих је требало, бар мушке, оградити изван школског здања подалеко. Ови, те сад постоје, такви су, да не подмирују потребу, само што су заузели мјесто, и што се око њих без потребе трошило. Овај распоред није добар ни удесан за оволики број дјецe, јер немају нужници никаква одјељења за мокрење, те дјецa морају бјежати на поље, па гдје буде што је врло опасно особито кад дувају вјетрови, а и онако се могу дјецa потискати у Морачу или Рибницу, гдје морају ићи ради нужде. Осим овога дјецa назебу, кад иду зими из топлине на вјетар и студен, те се може рећи, да ће их већи дио услед тога позепети, окашљавити; а могу и коју јачу болијест захватити.

7.) За воду, коју ће дјецa пити, нема подесна мјеста, него је до сад била смјештена у одјељењу нижника. Знамо, да вода асимилује нечисте елементе из ваздуха и других тијела, те кад хоћемо, да собу очистимо од тог кварежа, међемо суд са чистом водом у собу. То исто ради вода и у овим нужницима, и ако се не меће са том цијељу, да прочисти ваздух, него да се пије.

II. *Дисциплинарне погрешке:* 1) Женска учионица није изолована од мушке, а с тим тога женски и мушки нужник стоји близу један другом. Ово су двије велике погрешке, које не даду, да се у дјеци образује ваљани морал, и да се постигне нужна дисциплина, а и са здравствене стране велика је штета, што је оволико нужника око жен. учионице.

2.) Како учионица, тако и ходник женске школе није одвојен од мушког, те се дјецa мијешају, свађају и расијавају. Кад је на поље изгоднио вријеме за излазак, дјецa у вријеме одмора морају стајати у овом заједничком ходнику, те природно је, и задиркивати се; а наћи тога задиркивача у великом броју дјецe није лако. По овоме мора свагда бивати више свађе међу дјецом, него да је ходник подијељен етакленим вратима према ученицама. На овај начин не би им се давала прилика, да се свађају и задиркију, а учитељи би међу двојицом лакше одржали ред и дјецa би и ту се занимала радом, а не свађом:

Ш. *Педагошке погрјешке*: 1) Овај облик школског здања смета и наставном раду, а особито пјевању, јер се чује говор, а особито пјевање, из једне учионице на крају полуквадрата у другу.

2) Школско здање близу је ковачница, те и то смета у неколико поставном раду.

IV. *Експлоативне погрјешке*: 1.) Школско здање озидано је на неравном мјесту, зашто кад је било и равних мјеста; али знам да се морвало много више потрешити, него да је озидано на равном мјесту, гдје не би требало подизати темељ, да дође здање на линији са варошком пјацим, и не би требало оне увале око школе испуњавати; а све то мора прилично коштати, што је изlišно било.

2.) Пошто је Подгорица велика и напредна варош, може се мислити, а то не ће далеко бити, да ће се ово здање увећавати, додавши му: учитељске станове или отворивши и коју другу школу осим основне. То би сад врло дешко и скупо било, јер би се сва морало подићи на под, а да је сва у једном правцу, могла би се само колико је потребно продужити. Овакву, као што је сад не би ваљало продужавати, јер би се морао цио један дно разорити од ових савијутака, па тек онда да се зађе у правцу, што би много коштало. Кад би се овако, као што је сад, продужило, онда би се учиниле још више погрешке са сваке стране.

V. *Естетичке погрјешке*: 1.) Могло се одабрати друго згодније мјесто за ово здање; а особито бих препоручио оно између ријека Рибнице и Мораче, при самом њином састанку. Ту би се могао лијепо уредити, што би са сваког гледишта много Авријебело.

2.) Требало је ово здање изкрнати у Мирковој вароши, што би врло лијепо изгледало, а и хигијенски су за то захтјеви. Сад је напротив, што је било за лице, то је остало за другу страну. Главни ходник и главна врата остали су затворени, — не употребљавају се, него се употребљавају врата, која гледе к вароши и ходник, који је са њима спојен.

3) Пошто бивају у школи свечаности и разни скупови, потребно је било, да се остави једна повиша учионица, што није дредвиђено. Овим је учињена велика незгода, јер приликом Светосавске прославе, родитељских скупова, дјечијих скупова, да се неваљали опомени јавно пред свим својим друговима, да се прочитају биљешке, да се даду о распустима поуке и објашњења, не могу се дјеца ни родитељи искушати у једну салу.

Ово су моје примједбе на ово нове Подгоричко школско здање, те кад изведемо из свега резултат, видимо, да ово здање није удешено за оно, на што је намијењено. Пошто се сад не могу све ове погрјешке исправити, потребно је, да мјесне власти и наставници обрате озбиљну пажњу на дјецу ове школе, да, што се више може, одклањају све оне опасности, којима у овој школи морају дјеца бити изложена.

Осим овога препоручујем, да се ово школско здање, ако испане прилика, употреби на што друго, а да се ново огради по плану, којег је израдило било Главно Школско Надзорништво, а у њему су биле предвиђене и избјегнуте све вишеименоване погрјешке. На жалост и на своју велику штету општина Подгоричка није одабрала овај план, него други, по којему је и озидано садање школско здање. При свему томе, да су бар озидали речено школско здање на оном мјесту, које је Глав. Школ. Надзорништво било означило, и тиме биле би избјегнуте многе погрјешке, које су учињене у зидању овог шк. здања, а варош би много више украшавало.

Школа има ова учила: Шрајберове природописне слике; мапу Јевропе; глобус; геом. тијела; телуријум; плани-глоб; термометар; двије мапе Црне Горе; писмарицу; пртанке; метар и 17-ест комада слика за очигледну наставу.

Школа нема своје баште, али ће се одредити, кад се огради авлија око школе.

Школа је имала највише незгоде од неудесна школ. здања, а и од тога, што је доцно отпочет наст. рад ове године због грађења школ. здања. Дотичног капетана ове школ. године ова школа није имала.

Мјесни је надзорник тачно вршио своју дужност и показао се у овој свејој почасној дужности одличан, те заслужује похвале од просвјетне власти.

Примједба. Народ Подгорички цијени и уважава школу, али врло је хрђаво код њих, што се пуштају неким, држећи их разумнијем паметније од себе, да их окрећу, како им они свирају. Тим је виша ова погрешка код њих, што и у замашњијем стварима на такве се слијепо ослањају, као што је било при подизању новог школ. здања, а и свега што се тиче школе.

Дјеца ове школе врло су слабо одјевена, а особито мушка, већина их је боса, те би добро било да се мјесне власти постарају на који год начин о оваквој дјечи, јер их има већи број, који се не могу ни издржавати храном, а не да купе одијело или обућу.

Замашнијег неспоразума између учитеља и мјесне власти није било.

Примједбе на наставни рад.

(Ове се примједбе тичу уопште свију наставника поменутих школа.)

а.) *Вјеро-наука.* Већина је учитеља потпомагала дјецу у приповиједању, казујући им напријед оно што ће она говорити. Врло је јасно, да ово не смије бити, јер тиме се дјеца у многоме оназађују и кваре, и то: 1) Дијете, кад чешће примијети, да му учитељ на овај начин потпомаже у приповиједању, постане немарно, не ће да научи потпуно задатак, већ оставља по нешто да га и учитељ потпомогне, те отуда може дијете сасвим занемарити учење. Треба дијете сваком приликом навикавати, да дође до самосталности, да стане на своје ноге, а да не тражи вазда прислон.

2.) Оваквим учитељевим поступцима наводе се дјеца, да и сама једно другом дошаптавају, што није ни уљудно, нити опет корисно, и

3.) Овим потказивањем може учитељ-ца лако покварити и дисциплину у школи, а гдје нема дисциплине, ту нема ни успјеха у настави, па ни у ком другом раду, јер: „рад свијетом влада,“ каже наш народ.

На изговарање готово нигдје није обраћана пажња, што није требало, а ево усљед чега:

1.) Кад дијете приповиједа, онда оно примјењује развито осјећање језика и сопствених мисли. Но, природно је, да та осјећања и мисли не ће бити увијек правилни, те, ако их не будемо поправљали, дијете ће остати при оном, што је знало, и прије него је у школу дошло. Школи није та цијел, него, да оно знање, које је дијете донијело од своје куће, рашчисти, па да оно, што је добро, и даље развија, а оно што не ваља одбацује.

2.) Кад се пушта дијете, да прича без застајања и запиткивања од стране учитељеве, онда не само што је дијете потпуно увјерено, да све зна, него се навикне и на брбљавост, која је у друштву врло досадна и свако се клони таквог човјека, и

3.) Дијете се навикне, кад се у говору не поправља, да говори и друговима ма о чему без објашњења и разумијевања; а, ако се то буде од њега захтијевало, то је њему учињена велика увреда и одмах се љути без икаквих разлога.

Многи су наставници давали дјечи по два питања у једно вријеме, те се дијете збуну, не знајући, на које ће прије одговарати, по онако стоји, док му учитељ онет не даде само једно питање. Многи заиста гријеше против оног педагошког правила: *да у једно вријеме треба само о једном говорити и пишати*, а не узимати два предмета, па о њима или приповиједати, или питати. Осим овога, треба давати питања јасно и гласно, па на то и дјecu навикавати сваком приликом. Глас наставников треба да варира у извјесној — природној висини тонева, ријеч да је јасна, а и артикулисана.

Некима је без потребе остало необрађена материјала, и то појавнише у вјеронауди, што баш би требало да је напротив, т. ј. ако се морало што пропустити, да се пропушта у ком другом предмету, а у вјеронауди — никако, јер гдје нема религије и морала, ту нема ни среће ни напруга.

Код многих се могло опасити, да су промијенили Молитву Господњу, што не смије никако бити. Молитва Господња најглавнија је молитва свакоме хришћанину, коју треба да сваки хришћанин и хришћанка правилно зна, а тим више ђаци, који је и морају учити. Вјеронауди је поглавита цијељ религиозно-моралпа, па ако ми, као најбоље ерество за развиће тих осјећања, јулемо кома овоме предмету хладни, те му мало пажње положимо, не ћемо ту цијељ ни постићи.

Дјеца су код већине наставника пјевала у говору, те су поједине приче личиле више на декламације, него на приповијетке. Само се по себи разумије, да овакав тон у говору није природан, већ измајеторисан, — што није никако потребно чинити, него треба дјecu навикавати и у школи да говоре, као обично без натезања и монотоности и пјевања, да нагласују сваку ријеч правилно, па био нагласак граматичан или логичан. Природност је најбоља у свему, јер чим човјек иступи из ње, изгледа смијешан, — постане карикатура.

Да се постигне природност у говору, треба строго пазити, да је дјеци све разумљиво и јасно и да читање буде течно, разумљиво и по нагласку, дакле, да се обрати пажња на механично, логично и естетично читање.

Код већине дјеца нијееу навикавана, да одговарају у потпуним реченицама. Ово је потребно, да дјеца развијају правилно осјећање материног језика, а и право није ни уљудно, кад човјек човјеку одговара на питања са: *знам, јест, није, да и не и т. д.* *Дјecu ваља навикавати, да умију језиком владати*, што вели Плутарх. Да је ово потребно, што је казао Плутарх назад 1700 година, можемо се врло лако увјерити: пуштимо једно дијете, да само одговара на питања: *јест, није, и др.* — оно ће на крају године тако слабо владати материним језиком, да не ће бити кадро ни три реченице казати како вања у свези. Кад би се и даље тако дијете оставило, ми би добили дијете, које само једна, кад говори, слабог унтелектуалног образовања и управо рећи „блесавче“.

Неки су наставници понављали и то чешће дјечије одговоре, што је свако могао лако примијетити, и што је обраћало на учитеља опћу пажњу. Понављајући дјечије одговоре, изгледа као да учитељ смишља, шта ће даље

читати, те тим губи вјеру код дјецe, да он зна све, што се предавало, или да се збуни, што може и на дјецу пријећи, па онда и згледа цио рад слабији, него је у ствари.

Треба дјеци давати питања према разредима и према садржају онога, што хоће да исприча. Дјецу ваља навикавати да више говори, него учитељ, па да се развије у њима правилни говор. Све што је неприродно не ваља: *настава је без природе нештошпана, слијепа*, па и у говору треба да се навикавамо, да можемо одмах, одријешено, промишљено, разумљиво, гласно и јасно одговорити на постављена питања и кратко (лаконично), и опет бесједити, приповиједати о чему — подуже. То је потребно, то бива са нама сваким даном у обичном животу. На ово ћемо навићи дјецу, кад их будемо у школи питали, да нам на питања одговарају, и кад их будемо пуштавали и упућивали, да сами приповиједају.

б.) *Српски језик*. Акцентовање готово у свим школама ове ревизије било је слабо. На правилно нагласивање треба обраћати особиту пажњу, јер често смисао неке реченице зависи од правилног нагласка у читању, а тако и ријечи. Ако не буде правилног нагласка у читању, дијете не ће моћи лако ни разумјети оно, што је читало. Многи мисле, нека се навикне дијете, да брзо чита, па је онда постигнут изврстан успјех у српском језику, али ти се варају. Није цијељ српском језику, да дијете научи брзо, као машина, читати, него да зна тачно свој материн језик, како ће моћи лако исказивати своје мисли и туђе разумијевати, а то ће се постићи само онда, кад дијете разумије оно, што учи, чита. Да се постигне добро акцентирање, треба да учитељ правилно нагласује и у читању, а осим тога, особито у почетку школске године да што чешће поправља дјецу и *Српски језик* читање, а онда ваља да се за правилно читање потребно је још да се деца навикну да застају на тачке, запете и друге знакове интерпункције. Овако често дјецу навикавајући, да правилно заставају на знакове интерпункције и да правилно нагласују, навићи ћемо их да лијепо и разумљиво читају, иначе, читање не ће бити читање, него просто брбљање.

Како нагласивање, тако и застајање код већине наставника није ваљало, отуда је дошло и оно брзање, од којег није лако дијете одвићи ни у говору, ни у читању. Кад се навикне дијете, да брзо чита, не може лако схватити оно, што је прочитало, те отуда је дошла она махана код већине, да им не знаде дијете испричати оно, што је прочитало. Осим што дјеца нијесу могла испричати оно, што су прочитала, усљед брзања, гутала су већином крајње слогове. И на то треба обратити пажњу, да дијете потпуно изговара сваку ријеч. Ова се махана најбоље исправља психичним контактијумом, али само у првом разреду и неколико у другом, а после све мање, те да им та навика буде са разумијевањем прирођена.

У неким школама опазило се, да учитељи не обраћају ни мало пажње на провинцијализме, него, како дјеца говоре код куће, онако говоре и у школи, готово без икакве измјене и поправке у говору. Ту се особито истиче „л“ мјесто „љ“, тако дјеца говоре мјесто „људи“; — „луди“, а мјесто „ваља“, — „вала“ и т. д. *Грамашика* је ишла добро код свију наставника, само је било прећеривања: говорено је у једној школи о Ђ (јаћ) и дијалектским разликама, у неким дјеца првог разреда учила су врсте ријечи, дјеца другог разреда промјену именаца, дјеца трећег разреда промјену глагола по временима, а дјеца четвртог разреда све потанко о сложеним реченицама. Да је овај послупак погрјешан, потпуно сам

увјерен, да ће и наставници ових школа потврдити, а зашто су то чинили ни сами не знаду, само могли би рећи : чула дјеца једно од другог, пошто су по два и три разреда учила у једној соби, — али само то није требало питати и ништа више.

Декламование било је већином за похвалу, а особито што су неки наставници одабрали лијепе декламације. Једине се могло примијетити, да мимика није ишла добро, неко је кварила ефект, који је декламација на присутне чинила, јер таквих је било измотација са рукама, да се човјек морао и смијати и пједити.

в) *Словенски језик*. У словенском језику још се мање него у српском обраћамо пажње на правилно нагласивање и застајање ; а знамо, да словенски језик без правилног нагласка и застајања, не само да је неразумљив оном ко чита, него и оном ко слуша, ако није добро познат са тим језиком. Због овога требало је, да наставници обрате пажњу на правилно читање, јер често ми чујемо у народу : не разумијем томе попу, кад чита ништа, а тај и тај лијепо чита као „нашки.“ Овакву примједбу даје прост народ на словенско читање, а тим ће више они, који га боље разумију. Осим овога пријевод није код већине ишао добро, дјеца су слабо преводила, а ако је које по што-год превело, није разумјевало што преводи, већ научило је пријевод на памет као пјесму. Ово се највише опањало, кад би се дијете упитало, да преводи на прескоке, или да каже, што значе поједине ријечи.

г) *Рачун*. У свим школама ове ревизије рачун је ишао методично механизма није било, а он се највише увукује у овом предмету. Ово може послужити наставницима поменутих школа као свједочанство, да нијесу ништа дјеци казивали, што им није било јасно и разумљиво. Једино, и то код врло малог броја, могло се опазити, само у првом разреду, да нијесу дјецу поучавали, да знаду, како се зову фактори у четирех проста вида рачуна, држећи, да им је то сувишно, али ни то није био узрок томе, већ то, што су доцно неки отпочели наст. рад због поправака шк. здања. Форма задатка није била код већине добра, а потребно је, да дијете забиљежи задатак тачно, па да га одвоји на страну, а испод њега да га решава. Осим овога неки су имали обичај, да дају дјеци дирљиве задатке, помињући у њима име дјечијих родитеља и њихов рад. Овако што није потребито чинити, и ако ко мисли, да је тим одговорио оном правилу : да дјеци треба давати задатке, с којима се сваки час у животу срастају, вара се, јер тиме може дијете омрзнути на овај предмет, а особито на испиту, кад га учитељ застиди, не само што ће омрзнути на овај предмет, него и ако га је баш добро учило преко године, збуниће се.

д) *Геометрија*. Неки наставници упознавали су дјецу трећег разреда са разним геометријским тијелима, а то није прописано у Наставном Плану, те тиме су дјеца морала и дангубити, мјесто да темељно науче оно, што се мора учити.

Упознавање углова по степенима у трећем разреду није методично, а много је лакше дјецу упознати са разним угловима, објаснивши им прво : што је прави угао, па онда оштри, тупи, равни и т. д.

Стране називе као : вертикално, хоризонтално није потребно било употребљавати, кад имамо за исте појмове наше ријечи : усправљено и водоравно. Употребљавати стране ријечи, гдје није потребно, значи стварати сиромаштво и ондје, гдје га нема ; а заиста и није ништа друго

до сиромаштво у ријечима кад се неке стране ријечи у језику употребљавају, а других наших немамо за исте појмове.

б) *Српска историја*. У свим школама ове ревизије историја је добро предавана и учена. Мало гдје што није извођена о поука из ње, само што су неки одвише мучили дјецу годинама, што није потребно, јер их дијете памти само до испита, а после их, као сваки механизам, лако заборави, те по томе најбоље је, да дјеца уче само оне године, које казују, кад је био какви добро познати догађај, а не све потаконети.

в) *Земљопис*. Очигледност у овом предмету по свим школама слабо је заступана. Дјеци првог разреда мало је који показивао и очигледно предавао оно што се мора учити; а у првом разреду, гдје се готово ништа не смије учити, што се не може очигледно преставити, та је погрешка много већа и за наставника, а и за дјецу тежа. Успјех се не може постићи, само се могу дјеца силом гонити, да механично науче неке дефиниције, као што је горе, доље усправно, водоравно и т. д. Неки су осим тога и још веће погрешке чинили, дајући дјеци погрешне појмове, као: све оно што се налази од нас на лијевој страни зове се лијево, (десно, горње, доње.)

Дјеци другог разреда такођер није предавано очигледно. Ако учитељ није имао модела, да представи дјеци што се зове: хум, главица, брдо, планина, могао је узети хрпу земље, па им умјесити и хум, и главицу и брдо и планину, или бар нацртати на табли, али ни тог није било. По овоме се може закључити, да је дјеци овај најлакши предмет у другом разреду био најтежи, дјеца су мучена без потребе, па опет нијесу успјела, што се могло са врло мало труда.

Дјеци трећег и четвртог разреда а ма баци ниједан није предавао како се земљопис предаје, то је у кратко без дугог објашњења, јер, кад дијете не зна нацртати поједине нахије или чип области на табли, оно не зна ништа, то је и предавање такво било.

Ж) *Природне науке*. Предавати природне науке без очигледности толико вриједи, колико научити неке приче на ком страном језику, кога не знамо.

Како у зоологији, тако и у ботаници (осим једног јединог учитеља,) и у минералогiji није било очигледности.

Средства за предавање ових наука јесу: животиње живе или мртве, слике, биљке, ископнине или њине слике, свију ових средстава није било код појединих школа. Гдје је било слика, ту су слабо употребљаване, а гдје их није било, готово ниједан није се постарао да их набави ма на који начин, т. ј. да учитељ скупи сам биљке, минерале и неке животиње.

У физици такођер није било наст. средстава, а учитељи се нијесу постарали, да бар нацртају дјеци оно, што се предаје, кад се нема физ. апарата.

У *човјечијем тијелу* такођер није заступљена очигледност ни најмање. Ниједан се није усудио, да нацрта дјеци: око, ухо, нос, зубе, срце, стомак са пријевима и друге органе. А да се донесу дјеци заклани дијелови од животиња, као: око, утробица, срце и др., па на њима да се објасни, како је састављено човјечије око или плућа, нико није ни помишљао, а не донио.

З) *Техничке вјештине*. — *Пјевање* и *појане* код већине ишло је врло слабо, дјеца су се много напрезала пјевајући и много викала. Ова вика

при пјевању и појању није умјесна ни са хигијене, ни са педагошке, нити пак са методичне стране. Ако је школа тијесна дјеца покваре ваздух, те се у њему гуше, не могу од више научити правилно хармонију пјесме, те и учитељу иде много теже рад, него да се пјева лагано према арији извјесне пјесме.

Дршање код већине није ишло по Наставном Плану постепено, него су одмах употребљаване боје, разно-комбиноване линије нацртане или, боље рећи, налинијане уз правачник.

Гимнастика је код већине ишла добро, али се могло опазити код неких, да су јој врло мало пажње полагали, а један наставник није ју никако ни предавао.

Гимнастика, као и све вјештине, вриједном наставнику служи као мама, да се дјечи омили школа. Она је један од најљепших и најкориснијих предмета. Гимнастика развија у тијелу снагу, здравље, лијепо држање, виткост. Гимнастика је за тијело, што други предмети за душу, те по томе, пошто је она важна вјештина, треба и на њу особиту пажњу полагати, да се и душа и тијело развијају, а не да једно напредује, јер гдје нема здравља, ту нема ни здраве душе.

Основна школа треба да развија свестрано, не треба наметати само један предмет, а други заборављати. Да је гимнастика корисна свједоче нам и стари народи, који су је много његовали, као и многа научена дјела о тјелесном вјежбању као: Нигелера, Хаузманова, Лионова, Шписова, Шетљрова, Клуипова, Васмандарфова и др. Они су добро схваћали: да здраво, окретно тијело даје и духу окретност и живост, добро расположење, вољу и раду, храброст, самопоуздање, издржљивост, велике мисли, а све ово има велики утицај и на моралитет. По овоме треба да гимнастику уче и мушка и женска дјеца. Деца и женске имају ништа лакше дужности него мушки, које не би могли извршити, кад би биле слабе и неразвијене.

и.) *Писање*. Писање ишло је такођер добро, али има и у њему неких оримједаба; као: дјеца пишу већином погнуто сједећи, не пазе на облик и величину слова, а у главном писање у овим школама било је врло добро.

ј.) *Васпитање*. Наставници су обраћали велику пажњу на васпитање дјеце, које су, осим двојице, и постигли. Код ове двојице опазило се: да су им дјеца врло хладна према школи, немарна и нетрудољубива, и осим овога не знаду, ни ко је старији ни ко је млађи. Ово се најбоље опазило при раздавњу дарова. Најбољи ђаци нијесу се много веселили тим даровима. За вријеме испита нијесу никакву пажњу полагали на то хоће ли бити питана или не, ко се пита, ко зна или не зна, а ово живо интересовање о свему што се збива при испиту код осталих школа могло се врло добро опазити.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Прослава двјестагодишњице Господара Владике Данила. — Одложена прослава двјетогодишњице ступања на владу првог Господара Црне Горе из Куће Петровић-Његоша, по највишој одлуци, прослављена је 2 јануара; учествовали су главари и преставници из све државе.

Земни остаци Владике Данила, који су из манастира под Мајине били пренешени на Цетиње, пошто је разграничење с Аустријом било извршено за вријеме Петра II-ога, и који су отада стали у ћелији св. Петра у цетињском манастиру, 1 јануара су, у 3 сата послје подне снешени у манастиреку цркву у присуству цијеле Владајуће Породице; и ту су били у металној скрињи изложени народу, који им је у гомилама приступао на поклоњење.

Високопреосвештени Митрополит Митрофан са многобројнијем свештенством из унутрашњости одслужио је помен, па су Његово Височанство Књаз Данило и царско-руски пуковник г. Сумароков први заузели мјеста уз скрињу и стојали на стражи, а свештеници су на измјену отпочели читања св. јеванђеља. На стражи су се мијењали сваки сат по један Петровић и по један бригадијер, преко цијеле ноћи, а народ је приступао најпобожније.

Кад су се сносили земни остаци великог Господара Црне Горе у цркву, пуцали су топови и звона из свих црквама звонила, а варош се стала китити заставама.

Сам манастир је био најукусније искићен заставама и зеленијем гужвама, које су висиле и стубовима испред манастирских врата била је подигнута триумфална капија.

У јутро у 7 сати отпочела је заупокојна литургија, коју је одслужио подгорички млади свештеник, потомак онога попа Бошка Поповића, који је Владикау Данила, кад га је Демир-паша у Подгорици ноћу испод пазуха вјешао, на раменима својима држао, док су Црногорци донијели паши откуп и тако ослободили свога Господара.

Иза литургије слиједио је парастос, који је одслужио Високопреосвештени Митрополит са многобројнијем свештенством, у присуству Књажевске Породице, дипломатског тијела, државнијех великодостојника и осталог народа, који је у великој авлији пред манастиром и испред стојао по киши, која није престајала. У цркви је пјевало подгоричко пјевачко друштво „Бранко.“

Батаљон младијех војника, који се овдје учи за нову стојећу војску, под оружјем стајао је у редовима од манастира до Двора.

По програму напријед одобреном уредио се спровод, који је отпратио земне остатке Владике Данила на Орлов Крш, овако: наприје су ишле двије његушке чете са својијем алајбарјаком, и једна чета бајичка; крет са ученицима и ученицама и њиховијем наставницима: литије и чираци са многобројнијем свештенством и Високопреосвештени Митрополит; па је слиједила скриња, у којој су земни остаци Слављеникови, а носили су Њ. В. Књаз Данило и Њ. С. Књаз Мирко са Петровићима; иза скриње је одио Његово Височанство Књаз Никола, па остала Књажевска породица са госпођама Петровића; дипломатско тијело са госпо-

ђама и наш министар иностранијех дјела; наши министри са госпођама и пресједник Великога суда; бригадири, чланови Великог суда, и остало више чиновништво; секретари, командири, поткомандири, капетани, и остали народ.

Кад се спровод кренуо из манастира стала су звона звонити по свијем црквама и топови пуцати све док је спровод стигао на Орлов Крш.

Кад је спровод пролазио покрај дворске капеле земни остаци Оснивача Династије Петровић-Његоша унешени су у њу, у пратњи Књажевске Породице, и ту је Митрополит са свештенствоа одслужио кратки помен, па је одатле спровод пошао даље новијем путем, између Двора и дворске капеле на Орлов Крш, уз појање свештенства, непрекидно звонење са свију цркава и пуцњаву топова. Отолен су скрињу носили командири и поткомандири.

Простор на Орловом кршу био је дивно искићен заставама и зеленијем вијенцима у наоколо као и манастир.

Кад су први стигли на тај простор, још се задњи нијесу били почели уз брдо пењати, а сваки је у руци носио запаљену свијећу. На Орловом Кршу све групе су заузеле одређено им мјесто, а свештенство, Владајућа Фамилија, дипломатско тијело и министри у огради око споменика и гроба, у који су спуштени земни остаци славнога Владике, уз грмљаву плотуна војничкијех чета. Послије извршеног црквеног обреда, Високопреосвештени Митрополит држао је ту бесједу, коју доносимо на другом мјесту. Иза тога се у истом реду свечана пратња вратила у манастир, гдје је одслужено благодарење са многољетијем.

Послије богослужења Његово Височанство Господар са врата старе манастирске авлије држао је бесједу мноштву народа испред манастира. Ову велелепну бесједу доносимо на првом мјесту. Клицању народа није било краја.

Патријарх Антим дао оставку. Јануара 30 Његова Светост досадањи Патријарх цариградски Антим дао је оставку. Ефески митрополит наименован је намјесником. Узрок овој оставци биће познато питање о постављању Србина за митрополита у Скопљу и неспоразум са Синодом. Патријарх је наклоњен био, као и Његово Величанство Султан, да задовољи праведне жеље Срба у Македонији.

Велика несрећа у Котору. Највеселији српски празник, Божић, освануо је у Котору и у свој Боки дан велике опће жалости. У поноћа изгорјела је катедрална которска црква, св. Николе, најбогатија и најукрашенија у цијелом Приморју. Што је љубав к православљу старијех Которана стварала читав вијек, то је све огањ уништио. Који год је православни улазио у ову величанствену цркву мора сузу пролити, када чује овај црни глас; а како ли су православни Которани провели Божићне празнике гледајући црне испуцане зидине на мјесто своје дивне цркве, поносног споменика побожности и православља својијех отаца! Сиједи Владика, Преосвештени Герасим од велике жалости није могао ни на литургују први дан, која је била у цркви св. Луке. На Божић-дан је био на литургији, али је са свештенством прије љубио праг изгорјеле цркве, што је све присутне до суза дирнуло. На литургији опет су биле побожности пуне очи суза. Из Котора је по свој Боки тужни глас смутно веселе празнике; и овдје на исти начин. Штета је материјална голема —

рачуна се преко стотине хиљада фиорина; а црква је била осигурана само 30,000. Како се огањ развио, не зна се поуздано, али се зна да је касарна војничка изгорјела читаву уру прије цркве. Црква са касарном била је у свези средством једне кућице, у којој је на првом поду била канцеларија фабрицерије, а на другом канцеларија касарне. Да је било справа за гашење ватре црква се шћаше спасти.

Скопље, на Божић. — Познато је цијелом Српству, да се води борба овђе између нас Срба и Грка, ради службе на словенском језику у овдашњој цркви Св. Спаса, као и то кога нам је послје смрти покојног митрополита Методије патријаршија одредила силом Бога за митрополита.

Овај злогласни Амвросије није могао нимало успјети да служи у поменутој цркви, нити да дође у исту, док му није испало за руком, да задобије с новцима овдашњег валију Афуз-пашу, који је погазио наредбу великог везира и Султана.

Уочи Божића на саму Бадњу вече, дошла је наредба валији од великог везира, да се у цркви Св. Спаса у Скопљу на Божић у јутру служи мјешовита служба између Срба и Грка, т. ј. да се с лијеве стране служи на словенском језику а с десне на грчком језику, што два попа од Српске, а два од Грчке стране, а митрополит Амвросије, да не смије никако долазити у цркву.

По тој наредби позвао је валија овдашње виђеније грађане од обје обје стране, и саопштио им ову високу наредбу — казавши уз то да нико не долази у цркву прије 9 часова по турски; јер до тог времена неће полиција пуштати никога унутра. Ми смо ту наредбу и послушали. Ну за Грке за (50) педесет златних дина издата је друга наредба; јер је Амвросије послје грађана био код валије сам, који му је дозволио да може ући у цркву у 7 часова по турски. Две Срби нијесу дошли — давши му за заштиту четири — пет полицајаца, на којима је самог шефа полиције Нуман-ефендију, и око 120 заштија. Осим Нуман-ефендије од полицајаца били су као командајући Алај-бег и Дервиш-ефендија. Ми нијесмо за ово знали ништа док нијесмо дошли на одређено вријеме пред црквом. Кад смо дошли — нашли смо горе именоване полицајце са истим бројем заштија, који нам забранише улазак у цркву. Народ је молио и кумио поменуте полицајце да их пушти у цркву, вичући: „на поље с Амвросијем! али је све то било у залуд. Кад је народ видио, да молба не помаже, онда је употребио своју снагу, да силом уђе, али није могао одољети и пробити наоружану војску, која је стајала у два реда око црквених врата. На ту навалу народа, који је хтио да уђе у цркву, војска је по наредби и команди својих старешина употребила оружје; с којим истина није мушки пуцала, али је употребила, много гаднији, срамнији и дивљачији начин — ударајући мирне и вјерне царске подјанике, који су дошли да се моле Богу за себе и за цара, кундацима, тако силно и грозно, да их је било ојађеника неколико положених на земљу, које је народ здатле полу мртве склонио.

Поменути чиновници, а највише Алај бег трчкарали су непрестано од народа до Амвросија у цркву, лажући народ, да Амвросије не служи и да ће га сад истјерати из цркве; а кад је већ свршио службу, онда су га исти чиновници извели из цркве у женском одијелу да га неби народ примјетио.

Ето тако смо ми Срби у Скопљу провели Рождество Христово.

Не заборавите, да је у овој као у свакој ствари, која се овомошњег Српства тиче, највећи непријатељ овдашњи Муавин-Пандуров; који не врши

своју чиновничку дужност, него врши Бугарско — Грчку агитацију, — јер су се Грци и Бугари сложили противу Срба, што најбоље свједочи, да смо ми у великој већини.

„Гл. Црн.“

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК.

Одликовање. — Његово Височанство Господар благоизволио је одликовати V-ем степеном Данилова реда госп. Лазара Петровића професора.

Прослава св. Саве. — И ове године св. Саво прослављен је у свијем српскијем земљама најсвечаније. Дана 14 јануара сви Срби од Солуна, па до Пеште, од Тимока до Сињег мора били су духовно уједињени. Св. Саво и данас уједињава све Србе, као што ни један од владара у старо доба није био ујединио. За то нека му је вјечна слава! Примили смо позивнице са свију страна, па и из наше уже домовине, Црне Горе. Жао нам је, што простор листа не допушта, да што више о томе донесемо. Заиста морамо се одушевити, кад видимо, како и по најскровитијим, од главнијех друмова удаљенијем мјестима, наши вриједни учитељи са свештеницима старају се, да што боље и сјајније испадне свесрпска прослава.

Светосавска прослава у **Црн. Горе** у **Дешњем** основним школама прослављен је дан Св. Саве свечаније, него другијех година, јер ове је године славила г-ђа учитељица Јелена Вицковића 25-годишњицу свог учитељског рада у овој школи. Школско здање било је **Српско** унутра барјацима, ловориком и разнијем српским сликама, и изложбом женскијех ручнијех радова, а споља ловориком и барјацима. После је службе у манастиру дошли су у школу е литијом Високопреосвештени Митрополит са свештенством и ученицима основне и средњих школа и одабранијем грађанством, па су извођели доћи Његово Височанство Господар, Њено Височанство Књагиња, Њихове Свјетлости Књаз Мирко и Књаз Петар и Њихове Свјетлости Књагињице Ана и Ксенија. После је водоосвећења извршен је био следећи распоред:

Говор... држи Р. Поповић, учитељ. „Народна химна“... композиција Шулица, пјевају ученици и ученице. Светом Сави... од Владана, дек. Марија Пајевић, ученица II разреда. „О Српска млада“... од Ј. Сундечића, пјевају ученици и ученице. Так и школа... од М. Јововића, дек. Ђоко Поповић, ученик III разреда. „Несташни дјечаци...“ комп. Шрама, пјевају ученици и ученице. Србин сам... од Светислава, дек. Владимир Лазовић, учен. II разреда. Српкиња сам... од Љ. М. Војновића, дек. Вукосава Љепава, ученица II раз. „Дјечија Попутница...“ комп. Р. Толингера, пјевају ученици и ученице. Домовини... од М. Миловановића, дек. Владо Љепава, ученик IV разреда. Црногорцу... од Вељка Симоновића, дек. Јоше Мартиновић, ученица III разреда. „Домовини“... комп. Р. Толингера, пјевају ученици и ученице. Пљен... од Љубинка, дек. Мило Краичник, ученик IV разреда. „Онамо онамо...“ комп. Иванишевића, пјевају ученици и ученице.

Млади немар... од Змаја декламују Стеван Таминдић, ученик I разреда и П. Поповић, ученик IV разреда. „Имам јагње малено“... комп. Шрама, пјевају ученици и ученице. „Књазу Пјеснику...“ декламује Миљан Вуковић, ученик I разреда. Молитва... декламује Марија Вулетић, ученица II раз.

По овом програму Високи Посјетиоци благоизволили су прегледати жен. ручне радове од 1871—1896 године и изразити велико Своје задовољство и честитати г-ђи учитељици. Њено Височанство Књагиња обдарила је г-ђу учитељицу овом приликом скупоцјеном златном иконом Богоматере. Г-ђа учитељица примила је многе честитке како усмене тако писмене и телеграфичне, а тако исто и дарове. У вече била је забава у школи са сљедећим распоредом:

I. дио. Говор... држи г. Ђуро Шпадијер, учитељ. „Народна Химна“... комп. Шулца, пјевају ученици и ученице. Из „Пјесника и Вила“ од Николе I., декламују: г. Петар Перовић и г-ца Стане Шпадијер. Крет и Круна... од Ј. Суботића, играју ученици и ученице.

II. дио. Гусларева смрт... од Змаја Ј. Јовановића, декламује г. проф. Ф. Ковачевић. Мајка... од Сима Поповића, дек. г-ца Марица Булатовић-Вицковић. „Вечер на Сави“... комп. Зајца, пјева г-ца Ј. Мартиновић уз пратњу на гласовир. Курсула Јово... од Ј. Драгашевића, дек. г. М. Ђуришић, учитељ. „Мио ми је крај“... комп. Самоборског, пјева * * *. Поздрав г-ђи учитељици Ј. Вицковића, говори г-ца К. Мариновић.

Одмор. III. дио. Чашћење гостију. Игранка.

На овој забави било је позвано све цетињско грађанство, те је испала врло дивно и све је било у свом реду.

Школски Музеј у Биограду На дан стогодишњице пок. Јована Гавриловића, добротвора српских учитеља, засновали су учитељи српски школски музеј у Биограду.

Школски музеј ће прибирати и чувати све врсте

1. Наставна средства (поглавито за основне школе), која данас постоје код нас и у школама других, напреднијих народа. Исто тако ће школски музеј прибирати и чувати стара наставна средства, која су пређе постојала и била употребљавана.

2. Наставна средства, која су наши учитељи израдили или прибрани, као и она, која су учитељи прије израђивали и употребљавали.

3. Сlike, нацрте, планове и моделе школских зграда, шк. дворишта и шк. вртова, како данашњијех (најбољих, средњих и најлошијих) код нас и др. народа, тако и оних који су прије постојали.

4. Нацрте и моделе свега што долази у намјештај школски, како оног што данас постоји, тако и оног што је прије постојало.

5. Све ђачке потребе (за писање, цртање и т. д.) до најмање ситнице и од сваке врсте, како садање, тако и пређашње.

6. Ђачке радове из писања, цртања, жен. и мушких ручних радова. Од ових прибраће школски музеј нарочито радове такве, који показују какав ванредан успјех; али ће се у исту збирку прибирати и радови оредњи, па и лоши, нарочито ако би се на њима показивала каква ријетка особина или појава код кога ђака.

7. Дјечије играчке и разна средства за извођење дјечијих игара и гимнастичких вјежбања. Од овог ће се прибирати како ствари које се купују, тако и оне које дјеца сама израђују.

8. Уџбенике за ђаке осн. школе садање и старе, пређашње; књиге које су лектира за ђаке и младеж уопште, и педагошка дјела, као и др. књиге, које су потребне учитељима. По могућности прикупиће се и уџбеници осн. школа свијех других народа.

9. Записе који имају вриједности за познавање историјског развитка наших школа, који се налазе у старим школским протоколима, у школ. архивама или на другим мјестима.

10. Описе или слике и цртеже, који представљају разне садање и пређашње какве школске обичаје.

У ових 10 тачака у главном је обиљежено шта ће се у школском музеју прибирати и чувати. Но у музеј ће се примати све друго, што овдје није изриком поменуто, а што се тиче садањих и пређашњих наших школа, ђака, учитеља и школских власти, што би имало какве год вриједности за познавање историјског развитка наших школа.

Збирке школ. музеја састављаће се од ствари које се пошаљу као поклон, које се само на извјесно вријеме уступа музеју и које се за музеј купе. Ко би ма шта имао послати музеју, нека шаље непосредно управи музеја; а ко би хтио неку ствар музеју продати, или је само за извјесно вријеме уступити или изложити, нека о том извјести управу музеја, па ће му се одговорити шта треба.

Како музеј за сад нема толико материјалних средстава, колико му је потребно, то ће и сваки прилог у новцу добро доћи и потпомоћи ће, да се музеј што прије и што боље уреди. Зато молимо све пријатеље ове установе, да и придоду у новцу скупљају и шаљу музеју.

Сваки, ма и најмање прилог музеју, у стварима или новцу, биљежиће се у нарочиту књигу и објављивати се преко листова.

Ко би знао гдје постоји нека ствар, коју би себи могло добавити за музеј, а не би је могао сам добавити и послати, нека о том јави управи музеја, те да она набави или у крајњем случају, ако је не би могла добавити, да бар прибјележи гдје чега има, или гдје је шта постојало.

Школски музеј ће имати нарочиту хронику, у коју ће се биљежити сви важнији догађаји који се тичу школе и учитеља. Исто тако ће музеј имати нарочиту књигу у коју ће се биљежити шта су учитељи радили ван своје школске дужности на др. просвјетним пољима: на књижевном и културном пољу, у патриотским и хуманим предизећима и т. д. И тога ради молимо сваког учитеља, да извјештава управу музеја о свом или о раду др. учитеља у поменутом послу. Од књижевних радова својих нека сваки учитељ пошаље по један или два комада за књижницу школ. музеја, Писци и издавачи књига за младеж, уџбеника разних и разних педагошких дјела умољавати се да такође пошаљу школ. музеју сваку књигу ове врсте. Нарочито молимо сваког, да истражује и шаље музеју старе књиге поменуте врсте, које се данас у књижарама не налазе.

Школски музеј ће обухватати не само школство у краљевини Србији, него и по свима земљама гдје живи наш народ. Зато молимо свакога пријатеља ове установе из Србије, Црне Горе, Босне, Херцеговине, Далмације, Хрватске, Истре, Славоније, Сријема, Бачке, Баната, Старе Србије, Македоније и у опште ма гдје он био, живио у којој нашој покрајини или био усамљен у туђем свијету, молимо га да ову установу школску потпомогне чим може и како може.

Школски музеј може бити један јак покретач и помагач за већи напредак наших школа и учитеља њихових. Али он ће бити то, ако буде потпомогнут од пријатеља наше школе и просвјете, а нарочито ако га прихвате и потпомогну наши учитељи и учитељице. Ми пак не сумњамо да ће они потпомогати оваку једну установу, не сумњамо тим прије, што она пружа велике користи, а од појединаца се не тражи велика труда и трошка око прибирања и шиљања ствари за школски музеј.

У првом реду школски музеј очекује да ће га учитељи и учитељице краљевине Србије помагати радом и ааузимљивошћу својом, једно што ће они највише имати да виде и многом које чему да се науче и користе у том музеју и друго, што је он заснован на дан стогодишњице пок. Јована Гавриловића, коме српски учитељи и учитељице дугују веома много.

И г. министар просвјете, увиђајући да је школски музеј корисна просвјетна установа, одредио му је новчану помоћ, дао је неке школске ствари, које су се до сад у министарству налазиле и расписом је препоручно учитељима и учитељицама, да ову установу потпомажу. На учитељима је сад да покажу колико цијене ову установу и овај споменик добротвора свог.

Писма и аманети за школски музеј шаљу се преко Главног Одбора Учитељског Удружења. Учитељско Удружење има *бесплатну поштарину* у Србији, те је тиме олакшана преписка и шиљање ствари. Све, што се за школски музеј шаље ваља адресовати:

Главном Одбору Учитељског Удружења за школски музеј Биоград, потписани ће давати даља објашњења о школском музеју сваком, ко их буде потражио.

У Биограду, 1. јануара 1897. године.

Управник школског музеја:
Д. Ј. Путиковић, учитељ.

Помоћници:

Савка Радичевићева, учитељица.
Срећко Стевановић, учитељ.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Читаоцима „Дела.“ „Дело“ има за собом три године свога излажења. Није наше да изричемо оцјену, колико је за то вријеме привредило књизи српској, колико је подржавало просвјетни напредак народни, колико је одговарало потребама јавнога друштвенога живота минулих дана. Читалачки одзив и одјечи у јавној ријечи српској допуштали би нам вјеровати да је „Дело“ у ствари захватило и дубље страније у појав савременога народнога живота, но што смо у почетку смјели и помислити. Па ипак спољашње прилике листу бјеху врло слабо повољне за опстанак, а камоли за напредовање његово. А „Дело“ је међу

тим стално освајало српске образоване домове и привлачило у свој круг српске раднике на књижи. За ове три године „Дело“ је доносило радове из пера ових гђа, гђица и господe: Алекса Р. Шантић, Андра Николић, А. Матош, Алекса Васиљевић, Алекса Станојевић, Богдан Јанковић, Богдан Поповић, Бранислав Ђ. Нушић, † Бранко Ановић, Владимир М. Јовановић, Владимир Малина, д-р Владимир Поповић, † Владислав Каћански, Владислав Савић, др. Војислав С. Вељковић, д-р Војислав Ж. Ђорђевић, † Војислав Ј. Илић, Војислав Симоновић, д-р Војислав М. Суботић, В. Н., Галиб-ефендија (псеудоним), Данило А. Живаљевић, д-р Димитрије Антула Добра Ружић, д-р Драгиша Станојевић, д-р Драгољуб Павловић, Драгутин Костић, Душан Димитријевић, Д. Ђ., д-р Ђорђе С. Ђорђевић, Ђорђе Ј. Николић, Ђорђе Стратимировић, Живан Живановић, Е. Ж., Живко Милосављевић, Живојин Јуришић, Живојин О. Дачић, Жив. Д. Павловић, Иван Иванић, Игњат И. Димић, Илија Вукићевић, И. С. Иванов (псеудоним), Јанко Веселиновић, Јаша М. Продановић, Јаша Томић, Јела Спасићска (Поповићева), Јеленко Михаиловић, Јеремија Живановић, † Јефта Р. Шантић, Јован Д. Јовановић, Јован А. Дучић, Јован М. Жујовић, д-р Јован Јовановић Змај, Јован Максимовић, Јован Томић, Јован Х. Васиљевић, д-р Јован Цвијић, Јован П. Јовановић, д-р Јован П. Панатовић, Јова Скерлић, Јосиф Станојевић, Јоца Савић, Јунија (псеудоним), Косара М. Новичићева, Коста Ф. Ковачевић, Коста Петровић, д-р Лаза Димитријевић, д-р Лаза Илић, Лаза Костић, Ленски (псеудоним), Лујо В. Адамовић, д-р Лујо кнез Војиновић, Лепс (псеудоним), Лара (псеудоним), Љубица, Љубомир М. Давидовић, Љубомир В. Јанковић, Љубомир Јовановић, Љубомир Михаиловић, Љубомир Станојевић, Љубомир Ц. Канадовић, Љубомир Н. Симић, Марко Цар, Милан, Милан М. Војовић, † д-р Милан Јовановић, Милан А. Костић, Милан С. Пироћанац, д-р Милан Решетар, д-р Миленко Веснић, Миленко Вукићевић, Миљивоје Поповић, Миљко Радовановић, д-р Милован Ђ. Миловановић, Милорад П. Митровић, Милорад Павловић, Милош Великировић, Милутин Е. Драгутиновић, Милигин Поповић, Мита Петровић, д-р Михаило Вујић, Михаило Живковић, д-р Михаило Петровић, Михаило Полићевић, М. Н. П., М. Љ. Никола С. Јовановић Американац, Никола Манојловић — Рајко, Никола С. Матијевић, Никола С. Петровић, Новица Ј. Николић, д-р Никола Вулић, П. Балкански, Павле Лагарић, Паја П. Тодоровић Ђаковчић, Пера П. Ђорђевић, Пера С. Павловић, Петар Богдановић, Петар Одавић, П. М. И., Радован Кошутић, Радоје Домановић, Риста Одавић, Радоје Црногорац (псеудоним), Сава Кукић, Сава Д. Мијалковић, Светислав Ст. Симић, Светислав С., Светозар Ђоровић, д-р Светолик Радовановић, Светолик Ранковић, Сима Аврамовић, Симо Матавуљ, Сима Томић, д-р Сима Тројановић, Симо Шобајић, Сокољанин (псеудоним), Сретен Ацић, д-р Станоје Л. Станојевић, Стеван П. Бешевић, (стеван М. Веселиновић, Стеван М. Луковић, Стеван Максимовић, Стева П. Нешић, С. М. Ђурчић, Стојан М. Протић, *Στρατηγος*, Тихомир Р. Ђорђевић, Тодор М. Радовијевић, Тоша Селесковић, Хенрик Лилер, Христина Г. Ристићева; Цветко, Чед. С. Јовановић, Чедомир Митровић, Sandor и т. д и т. д.

Кад сад, четврти пут, излазимо с оваким позивом пред српске читаоце, „Дело“ износи мјесто ријечи ту своју прошлост као залогу будућности. А ако нада, да нас и на другим народним пољима очекују бољи дани,

почиње обасјавати лице народно, зар се и „Делу“ неће допустити да се и у њега приметне увјерење да ће на заједничку корист, његову и читалачку и његов рад и њихов одзив бити од сад јачи и роднији него и до сад.

Цијена је листу: *За Србију*: На годину 16 динара. На пола године 8 дин. На три мјесеца 4 дин. За ђаке на годину 10 динара. *За Иностранство*: На годину 20 дин. На пола године 10 дин. На три мјесеца 5 дин. За ђаке на годину 14 динара.

Они који би жељели добити „Дело“ за прошлу годину, могу то и сад учинити: имамо све свеске.

Београд, 26 децембра 1896 год.

Уредништво „Дела“

Претплату и све остало што се администрације листа тиче ваља слати *г. Стојану Прошћку* власнику листа; а рукописе и прилоге за лист уредништву.

Уредништво је на „Обилићеву Венцу“ бр. 4. — Лист излази 25—30 сваког мјесеца.

„**Бранково коло**“, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник: *Паја Марковић Адамов*. Излази сваког четвртка у Ср. Карловцима.

Од нове године улази „Бранково коло“ у трећу годину. За ово вријеме што излази прикупило се у „Бранково коло“ скоро све што у српској књижевности има лијепога имена, било као пјесник или приповједач, било као књижевник од науке, — што свакако служи листу на грепоруку, па је стекао и лијеп број претплатника.

Од нове године излази „Бранково коло“ с истим програмом и увећаним бројем сарадника. Од радова, које ћемо поред осталих у новом течају донијети спомњемо Неде Мijatовића и приповијетку из Косовских дана: „Кнез Градоје од Орлова града“, Драгута Ј. Илића: „Свијетле слике из српске борбе за крет часни“ (Кади Рубин, Борђе Кратовац, Игуман Пајсије и т. д.) Андре Гавриловића друштвени роман: „Ватра се гаси“. Ст. Малијевића историјски роман: „Грофица Ангела Јанковићева“, од Марка Цара путопис: „Уз родно приморје“, и т. д.

Из страних књижевности почеће одмах у 1. број Ернеста Додеа роман из француске револуције: „Журнал Главосјеча“, на Едгара По-а приповијетка с инглеског: „Златна буба“, а имаћемо као и до сад по једну мању причу или слику. У поучном дијелу донијећемо приложака и од досадањих и од нових сарадника.

Молимо и позивамо српски читалачки свијет, да се што обилатије претплати на овај једини српски белетристични лист у овим крајевима.

Цијена је листу за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину на годину 5 фор. а. вр., на по године 2 фор. и 50 новч., на четврт године 1 фор. и 25 н. За Србију и све остале земље 6 фор. а. вр., на по године 3 фор., на четврт године 1 фор. и 50 новч.

Јављамо да имамо за 1896. год. још потпуних примјерака по потпуну годишњу цијену. Ко је рад да има „Бранково коло“ за 1896., нека се изволи обратити само на администрацију „Бранкова кола“ у Ср. Карловцима.

Претплата се шаље унапријед. Од сваког молимо тачну адресу и и разговјетно написану. Друштвима (ни ђачкима) нећемо више слати лист ни бесплатно ни по икаквој спуштеној цијени.

У Ср. Карловцима, 22. дец. 1896.

Уредништво и администрација „Бранкова кола“.

Изишао је 1. број „Школскога Одјека“ са овом садржином: Ријеч-двије на почетку од уредништва. Братска ријеч од Душана Стојшића. Школа и живот од Мите Ђорђевића. Народни пасторци од Јов. Благојевића. Васпитање у породици од Јефрема Миковића. Њега и васпитање у раном дјетинству од Вл. В-ћа. Из школског круга: Вид писменог дијелења од Т. Костића. Први разговори у школи од Ђ. Михајловића. Из автономног живота: Наредба за избор учитеља и учитељице. Наредба за издавање школских свједочанстава. Из сједнице епархијског школског одбора бачког. Нови Сад на Св. Стевана од М. Питање и одговор. Биљешке. Приказ: Мали приповједач од Ђ. Поруке уредништва. — Уредник Кузман Миловановић. Уреднички одбор: Кузман Миловановић, Јован Марић, Танасије Костић, Тока Минић, Ђорђе Михајловић, Мига Ђорђевић. — Огласи.

„Школски Одјек“ излази 1., 10. и 20. дана у мјесецу. Стаје на годину 4 фор. или 8 динара, а на четврт године 1 фор. или 2 дин. или 25 пара. Огласи се рачунају по 6 новч. од реда оваких ситних слова, и сваки пут плаћа се за жиг. 30 новч. — Рукописи се шиљу: Уредништву „Школског „Одјека“ у Нови Сад, а претплата и огласи: Администрацији „Школског Одјека“ у Нови Сад.

У Биограду излази „Збирка“ лист за емладину средњих школа. Издаје Ж. О. Дачић, уређује уређивачки одбор.

Изашао је и 9-ти број са овом садржином: *Моје пјесме*, пјесма Богдана Крајишника; *Права срећа*, индијска приповијетка, с руског превео К.; *Јака од гусала*, пјесма Драгана Драгашевића; *Мајмун најближи човеку*; *Српска мајка мене води*, пјесма Ал. Ст. Антића; *Јован Бошковић* (са сликом); *На далеком сјеверу*; *Нашој „Збирци“*, пјесма А. Ж. Којадновића; *Од куда суди мајраци*, од Јана Кривошљевића Толстога; *Сјешмо се*; *Ковчежић*; *Рачунски задатци и цретици*.

Збирка излази свакога првога и петнаестог у мјесецу, и за све српске крајеве стаје само пола динара мјесечно.

Претплату и рукописе ваља слати уреднику Ж. О. Дачићу предавачу — Врање.

„Бранково коло“, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. — Изашао је први и други број са овим садржајем:

Змајова: *Посље Божића 1896.* — Алекса Шантић: *Не могу...* (Пјесме). — Драгутин Ј. Илић: *Свијетле слике из српске борбе за крет часни* — И. Н. Потапенко (Д): *Љубавно писамце* (приповијетка) — Ernest Daudet: *Журдан Главосјеча* (историјски роман) — А. Г. Магш: *На освиту 1897* — Умјетност (Тихомир Остојић: *Православно српско црквено пјеније по старом Карловачком начину.*) — Ковчежић: *Књижевне биљешке Просвјетни и књижевни гласник.*

Накнадом књижаре Велимира Валозића у Биограду изашла је „Зорица“, нова књига за дјецу, коју су удесили учитељи Јовић и Путниковић. У њој има 63 слике, 15 пјесмица, 51 прича, и 22 ситнице, стаје 1 круну. Препоручујемо ову књигу пажњи учитеља и родитеља. Боље књиге за дјецу, а јевтиније, одавно не имасмо.

„Женски свет“. Лист добротворних задруга Српкиња. Власник: Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња. Издају и уређују Аркадије Варађанин и Александар Јорговић. Излази једном у мјесецу. Цијена

годишње 2 $\frac{1}{2}$ динара. Први број за мјесец јануар изишао је. У овом броју има: Напредни вијек. — Мати, од Данице Чакловић. Бадње вече од С. С. У кајању. Дописи. Биљешке. Листак: Јабука, новела од Св. Чака. Ковчежић и т. д.

Преплату и рукописе ваља шилвати само на *Уредништво Женског Свјета*, а не на име којег уредника.

Владика Герасим Петрановић. Биографске црте приликом двадест и пет година владиковања му. Написао Томо Кретов Поповић Са сликом. Прештампано из „Бос. Виле“. Сарајево 1897 год.

POZIV NA PREDPLATU

„DOM I SVIETA“ I „ZVEKANA“

Svaki predplatnik dobije ^{NACIONALNA} ~~bađava~~ četiri krasne bojadisane, slike na dar. ^{BIBLIOTEKA}

„Dom i Sviet“ ^{CRNE GORE} jest jedini veliki ilustrovani list te zaslužuje podporu svakoga rodoljuba. ^{BURDE}

CRNOJEVIĆ

„Dom i Sviet“ sabire oko sebe najbolje pisce i donosi zaista izvrstno vrlo zanimivo štivo.

„Dom i Sviet“ jest uza sve to, što je obilniji sadržajem nego ikoji drugi hrvatski beletristički časopis, najjeftiniji, pošto predplata iznosi 6 fr. na cielu, 3 fr. na pol, 1 fr. 50 nč. na četvrt godine, a pojedini broj stoji samo 25 nč

„ZVEKAN,“ šaljivi ilustrovani list, stoji na godinu 4 for., na pol 2 for., na četvrt 1 for., a predplatnici „DOMA I SVIETA“ dobivaju za polovicu ciene, naime: 2 for. na cielu, 1 for. na pol, a 50 nč. na četvrt godine, a pojedini broj samo za 10 nč.

Nakladna knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) Zagreb.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

С благословом и дозволом Његове Светости преузвишенога
Господина Георгија Бранковића
патријарха српскога, православнога архиепископа и митрополита
карловачкога и т. д. и т. д. излази до који дан књига под натписом :

МАКАРИЈА

МИТРОПОЛИТА МОСКОВСКОГА

ПРАВОСЛАВНО

ДОГМАТИЧКО БОГОСЛОВИЈЕ.

ДРУГИ ДИО

По трећем издању превео и гдјегдје допунио

МИТРОФАН ШЕВИЋ

архимандрит хоповски

НАСЛОВНА СТРАНИЦА **већ је изашло из штампе**

Књига овава велика осмини износи до 25 штампаних
табака, а цијена је књизи овој четири круне, а за краљевину
Србију четири динара.

Књига је ова намијењена слушаоцима православних бого-
словија, пречасном свештенству и сваком, који је рад да се
упозна са догматичким учењем цркве православне.

П. н. г. г. претплатнике на први дио те књиге учтиво умољавам,
да изволе обновити претплату и на други њен дио. — *Претплату*
ваља слати „поштанском путницима“ на поштанскога, а књига
ће бити сваком претплатнику достављена одмах поштом franco. —
Скупљачима дајем једанаесту књигу на дар.

Код подписаног може се добити још први и други дио
за цијену од осам круна, а за краљевину Србију за осам динара.

Молим учтиво штована уредништва српских листова да
изволе бесплатно прештампати овај позив.

У манастиру Хопову,
на св. мученика Јустина филозофа 1896.

Митрофан Шевић

архимандрит

Manastir Hopovo, p. p. Irig (Slavonija)